

Kiezen,

NAAR EEN EFFECTIEVE INZET

leren

VAN NATUUR- EN MILIEU-EDUCATIE

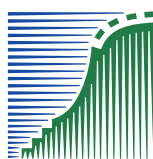
en

IN NEDERLAND, 2008 - 2011

meedoen

ONDER
NOSSEM
LTUUR
NELEM
SCHAP

landbouw, natuur en
voedselkwaliteit

VROM

Inhoud

Samenvatting	5
Hoofdstuk 1: Waarom natuur- en milieueducatie?	11
1.1 Natuur- en milieueducatie	11
1.2 NME in de taakopvatting van de rijksoverheid	12
Hoofdstuk 2: Naar een nieuwe aanpak	15
2.1 Aanleiding	15
2.2 Meer effectiviteit in aanpak	16
2.3 Behoeftte van het NME-veld	19
2.4 Veranderingen in het onderwijs	19
Hoofdstuk 3: Uitgangspunten voor vernieuwd NME-beleid	21
Hoofdstuk 4: Speerpunten van beleid	23
4.1 Houvast voor de inhoud: een gezamenlijke agenda	23
4.2 Meer vraaggestuurd, minder aanbodgericht: gemeenten en scholen centraal	23
4.3 Focus op kinderen en jongeren: Generatie NU	24
4.4 Denken en doen: educatie door beleven en praktijkervaringen	25
4.5 Bestuurlijke samenwerking voor een effectieve aanpak	25
Hoofdstuk 5: Concrete aanpak: het hoe en het wat	27
5.1 Uitwerking speerpunten	27
5.2 Programmabrede activiteiten	35
Hoofdstuk 6: Uitvoeringsstrategie en financiële paragraaf	39
6.1 Uitvoeringsstrategie	39
6.2 Financiële paragraaf	42
Bijlagen	
Bijlage 1 Relatie met LvDO en NME als instrument voor beleid	43
Bijlage 2 Beleidsmatige ontwikkelingen rond NME	45
Bijlage 3 Beschrijving van het NME-werkveld	49
Bijlage 4 SWOT-analyse NME	53
Bijlage 5 Samenvatting van de burgerraadpleging en -advies en veldraadplegingen (VEN)	55
Bijlage 6 Schets voor een Kennis- en ervaringscentrum voor NME	63

Samenvatting

Gezondheid, milieuvervuiling, overgewicht, klimaatverandering, energiebesparing, natuurbehoud, dierenwelzijn... het zijn onderwerpen die samenhangen met de kwaliteit van natuur, milieu en onze leefomgeving. Burgers, bedrijven en organisaties raken steeds meer betrokken bij vraagstukken op deze terreinen, die ook hoog op de bestuurlijke agenda staan. Vaak gaan we als samenleving dergelijke uitdagingen te lijf met technologische, juridische en/of financiële oplossingen. Daarmee komen we een heel eind, maar de keuzes die mensen maken als consument of bewoner, als werkgever of werknemer, reiziger of recreant zijn uiteindelijk doorslaggevend. En als het gaat om bewustwording, keuzes en gedrag, komt educatie in beeld.

Natuur- en milieueducatie (NME) zorgt voor kennis en inzicht in natuur en milieu. Effectieve NME is zó ingericht en wordt zó aangeboden dat mensen van verschillende leeftijd en diverse leefstijlen er geïnteresseerd in zijn en het laten doorwerken in hun houding en gedrag. Op die manier draagt NME bij aan ontplooiing, welbevinden en gezondheid van mensen en legt het een basis voor een natuur- en milieubewuste levensstijl.

Door nu in te zetten op NME wil het kabinet zoveel mogelijk mensen verantwoordelijkheid laten nemen voor natuur en milieu. NME geeft zorg voor natuur, milieu en dierenwelzijn een plaats in keuzes en gedrag. Het stelt mensen in staat om uiting te geven aan hun wensen op dit terrein en om zélf invloed uit te oefenen op de kwaliteit van hun omgeving. Dit is de centrale ambitie van het nieuwe NME – beleid.

Op het gebied van natuur en milieu worden de uitdagingen steeds groter. De opgaven zijn complex en vaak verweven met tal van andere belangen, op lokaal, nationaal en internationaal niveau. Om de uitdagingen het hoofd te bieden heeft de overheid de samenleving hard nodig. Beleid komt, zowel nationaal als lokaal, steeds vaker in samenspraak met belanghebbenden tot stand. Het kabinet beschouwt het dan ook als haar taak om te zorgen dat burgers zijn toegerust met kennis, inzicht en competenties op het gebied van natuur en milieu en dierenwelzijn. Dit speelt niet alleen op het niveau van het individu, maar ook actoren als bedrijven, maatschappelijke organisaties, andere overheden etc. worden gestimuleerd om zich in te zetten voor natuur en milieu.

Beleid voor NME draagt bij aan het kabinetsbeleid voor een duurzame leefomgeving. 'Het creëren van een duurzame leefomgeving, om de wereld beter achter te laten dan we haar aantreffen' is een centrale doelstelling voor het Kabinet Balkenende IV. Waar het gaat om een

duurzame samenleving zijn 'respect voor het leven van mens, dier en natuur het leidend beginsel' Daarmee staan 'natuur en milieu' in een bredere context.

Waarom een nieuwe aanpak?

NME-beleid in Nederland gaat terug tot de eerste rijksnota NME uit 1988. Sindsdien is er veel gebeurd. De rijksoverheid, provincies, gemeenten en waterschappen; scholen, maatschappelijke organisaties en burgers initiëren, ontwikkelen en realiseren tal van NME-activiteiten. Deze worden zowel binnenschools als buitenschools uitgevoerd, zijn gericht op kinderen, jongeren én volwassenen, vinden plaats in specifieke NME-centra, op natuurterreinen, in dierentuinen en kinderboerderijen of gewoon in de wijk. Een nog steeds groeiend aantal professionals en letterlijk duizenden vrijwilligers zetten zich in, meestal vanuit een sterke betrokkenheid bij natuur en milieu. Jaarlijks wordt in Nederland ongeveer € 45 miljoen besteed in de kern van het NME werkveld. Tweederde daarvan komt uit overheidsmiddelen, vooral van gemeenten. Circa € 15 miljoen komt vanuit private middelen (fondsen, postcodeloterij e.d.). Dit alles heeft zijn vruchten afgeworpen. Uit jaarlijks terugkerende onderzoeken blijkt dat natuur- en milieubewustzijn in Nederland hoog zijn.

De NME-activiteiten zoals die op dit moment in Nederland vorm krijgen ondersteunen in hoge mate de ambitie van het kabinet. In samenspraak met de bij NME betrokken organisaties en partijen is echter vastgesteld dat de NME-aanpak uit oogpunt van effectiviteit op een aantal punten verbetering behoeft.

De gedrevenheid en energie voor NME die in de samenleving aanwezig is, is groot. Maar die energie kan effectiever worden ingezet dan nu het geval is. Dat is niet alleen een observatie vanuit het rijk: het NME-veld vraagt zelf om meer centrale regie en kaders die richting geven aan de vele initiatieven en projecten. Effectiviteit heeft ook te maken met het bereiken van mensen. Landelijke dekking is een knelpunt, verspreiding en opschaling van effectieve producten en methoden evenzeer, maar ook is duidelijk dat informatie over natuur en milieu op dit moment niet voor alle groepen mensen (met name jongeren) aantrekkelijk genoeg is om er gebruik van te maken.

Nieuw beleid is nodig om:

- Krachten te mobiliseren en de inspanningen van vele betrokken organisaties en mensen gericht in te zetten;
- Technologische ontwikkelingen te benutten om op een eigentijdse manier diverse groepen mensen te bereiken;
- Brede toepassing te realiseren van aansprekende, actuele en effectieve producten en methoden;
- Regie en kaders te verhelderen;

- Aan te sluiten bij de veranderingen in het onderwijs van de afgelopen jaren;
- Aan te sluiten bij veranderingen in rol en verantwoordelijkheid van de overheid.

Speerpunten

Het kabinet heeft vijf speerpunten geformuleerd om haar ambitie met NME te verwezenlijken:

1. Houvast voor de inhoud: een gezamenlijke agenda;
2. Alle betrokkenen bij NME stimuleren om meer vraaggericht te werken;
3. Jeugd en jongeren als prioriteit: Aansluiten bij de 'generatie Nu';
4. Al doende leren: 'beleving' praktijkervaringen en handelingsperspectief centraal stellen;
5. Bestuurlijke samenwerking, gericht op gezamenlijke regie en een meer effectieve aanpak.

Deze nota geeft een uitwerking van de speerpunten - qua inhoud en budget - vanuit de invalshoek van de rijksoverheid. De exacte wijze van uitvoering zal onderdeel zijn van het uitvoeringsprogramma dat samen met andere overheden wordt opgesteld.

Door jaarlijks een werkprogramma vast te stellen wordt stapsgewijs gewerkt aan een zo efficiënt en effectief mogelijke – gezamenlijk gedragen – aanpak. Dit biedt de mogelijkheid om aansluiting en verbinding te zoeken met doelen en budgetten van verschillende overheden en maatschappelijke partijen.

Resultaten in 2011

De nieuwe aanpak moet ervoor zorgen dat in 2011 het volgende is gerealiseerd:

- Er is een inhoudelijke agenda natuur- en milieukennis en -vaardigheden, met een heldere beschrijving van inhoudelijke hoofdlijnen NME;
- De inhoudelijke agenda is uitgewerkt naar een implementatieprogramma voor minimaal vier belangrijke thema's (bijvoorbeeld biodiversiteit, water, energie/klimaat, dierenwelzijn);
- Opdrachtgevende/vragende partijen zoals scholen en gemeenten formuleren jaarlijks hun wensen op NME-gebied en handelen daarnaar;
- Nieuwe voorstellen worden getoetst op vraagsturing (aanpassing subsidieregels en groenvouchers);
- Netwerken van vragende partijen zijn geïnstalleerd en actief;
- Binnenschools: elk kind komt op school minimaal 1x per jaar in aanraking met een NME-activiteit;
- Jaarlijks worden minimaal twee nascholingscursussen voor het Primair Onderwijs en twee nascholingscursussen voor het Voortgezet Onderwijs georganiseerd;
- NME hanteert actuele en aansprekende werkvormen, inclusief

- toepassing van ICT en moderne media, om aan te sluiten bij de moderne informatiesamenleving;
- Het bedrijfsleven is actief betrokken bij NME;
  - Buitenschools: minimaal 20% van Brede Scholen agenderen NME-activiteiten;
  - Ouders hebben toegang tot informatie over de mogelijkheden om met hun kinderen met NME bezig te zijn;
  - Minimaal 75% van de NME-activiteiten voor volwassenen is gericht op een concreet handelingsperspectief;
  - Er komen minimaal 10 voorbeeldprojecten van direct toepasbare 'groene' projecten in de wijk; kennis uit deze projecten is gemakkelijk vindbaar en toegankelijk;
  - NME heeft aantoonbaar bijgedragen aan het bewust maken van natuur- en milieuvriendelijke keuzen in de dagelijkse praktijk;
  - Er is een actieve (interbestuurlijke) stuurgroep, die minimaal 2x per jaar bijeenkomt;
  - Er zijn afspraken gemaakt over de taken en verantwoordelijkheden (gerealiseerd in 2008);
  - Er is een gezamenlijk uitvoeringsprogramma om het beleid dat in de vijf speerpunten is uitgewerkt, te realiseren.

In randvoorwaardelijke zin moet in 2011 het volgende zijn gerealiseerd:

- Er is een kennisnetwerk waarin de actoren samenwerken aan kennisverspreiding. Onderdelen hiervan zijn:
  - een jaarlijkse kennisagenda;
  - een jaarlijks overzicht van scholingsbehoefte en scholingsaanbod NME;
- Kennisbeheer- en verspreiding;
- De verantwoordelijkheid voor de regie op het kennissysteem is belegd;
- Er is een kwaliteitssysteem met een actieve certificering, dat een rol speelt in de vraagsturing;
- Er is een programmabureau dat actief de stuurgroep ondersteunt, de werkzaamheden en activiteiten zijn zichtbaar in jaarplannen en jaarverslagen;
- Er is een monitor NME waarin de NME-beleidsresultaten tweejaarlijks worden gerapporteerd;
- Financiële instrumenten zijn aangepast om het NME beleid te ondersteunen.

Werking

Het streven van het kabinet is gericht op 'minder regels en wetgeving alleen als het echt noodzakelijk is'. Bij de uitvoering van het NME-beleid houden de betrokken partijen dan ook hun eigen verantwoordelijkheid. Om commitment te realiseren op de hoofdlijnen van beleid, heeft bij de

totstandkoming van deze nota zorgvuldige afstemming plaatsgevonden met het NME-veld en met bestuurlijke partijen. Ook zijn via onderzoek de wensen en behoeften van burgers in kaart gebracht.

Als oplossing van een der voornaamste knelpunten in de werking van NME tot nu toe, namelijk: het gebrek aan sturing en regie, wordt een interdepartementale (LNV, VROM, OCW) en interbestuurlijke (provincies en gemeenten) aanpak voorgesteld. Deze samenwerking kan tot stand komen op het reeds uitgesproken bestuurlijke commitment van de betrokken overheden. Bij de uitvoering van het beleid is het cruciaal om ook nieuwe partijen op dit terrein te betrekken en te enthousiasmeren, zoals bedrijven, (nieuwe) media, uitgevers, gaming industry etc.

Voor een effectieve en efficiënte uitwerking van het NME-beleid is het van belang dat initiatieven en instrumenten met elkaar verbonden worden. Dat geldt zowel voor de inzet van de rijksmiddelen als voor de inzet van andere geldstromen. Zo is bij LNV, OCW en VROM ook een aantal andere (kennis)instrumenten voorhanden dat op een adequate manier met het NME-beleid kan en moet worden verbonden, zoals bijvoorbeeld de reeds ingezette acties voor groene maatschappelijke stages, bestaande groene kennisinfrastructuur, het Klimaatakkoord tussen rijk en gemeenten, de aandacht voor jeugd en natuur, programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling en specifieke projecten zoals bijvoorbeeld de Groene Kennis Coöperatie.

Bij een verdere programmatische uitvoering kan de in te stellen interbestuurlijke stuurgroep – o.a. op basis van cofinanciering – een betere coördinatie, afstemming en synergie voor NME bewerkstelligen.

Financiële dekking

Voor de uitvoering van het NME-beleid 2008-2011 stellen LNV en VROM jaarlijks respectievelijk 4 en 1 miljoen euro beschikbaar.

Hoofdstuk 1

Waarom natuur- en milieueducatie?

1.1 Natuur- en milieueducatie

Gezondheid, milieuvervuiling, overgewicht, klimaatverandering, natuurbehoud, energiebesparing... het zijn onderwerpen die samenhangen met de kwaliteit van natuur, milieu en onze leefomgeving. Burgers, bedrijven en organisaties raken meer en meer betrokken bij vraagstukken op deze terreinen, die ook bestuurlijk hoog op de agenda staan. Vaak zijn het technologische, juridische en/of financiële oplossingen waarmee we als samenleving dergelijke uitdagingen te lijf gaan. Daarmee komen we een heel eind, maar de keuzes die mensen maken als consument of bewoner, als werkgever of werknemer, reiziger of recreant zijn uiteindelijk doorslaggevend.

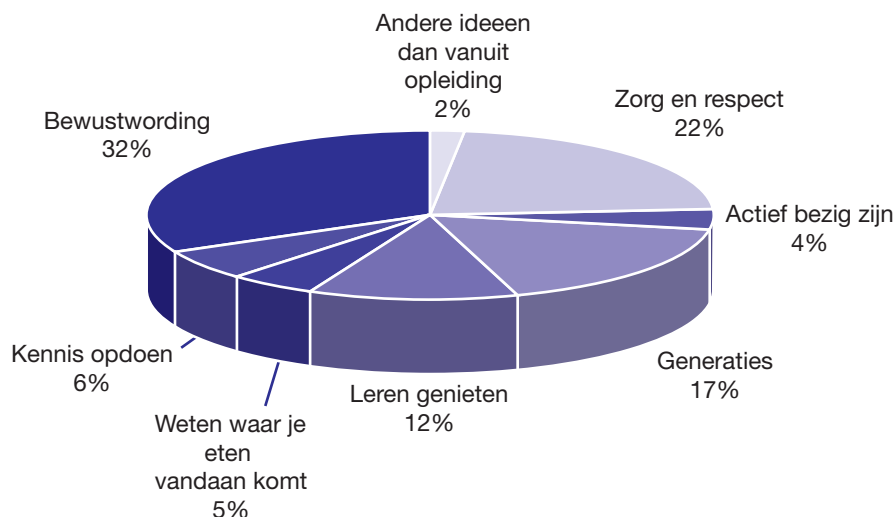
En als het gaat om bewustzijn, keuzes en gedrag, komt educatie in beeld.

Natuur- en milieueducatie (NME) zorgt voor kennis en inzicht in natuur en milieu. Effectieve NME is zó ingericht en wordt zó aangeboden dat mensen van verschillende leeftijd en diverse leefstijlen er geïnteresseerd in zijn en het laten doorwerken in hun houding en gedrag. Op die manier draagt NME bij aan de algemene ontwikkeling van jongeren en volwassenen en bevordert het hun betrokkenheid bij natuur, milieu en dieren. Het stelt mensen in staat om verantwoordelijkheid te nemen om uiting te geven aan hun wensen en zélf invloed uit te oefenen op de kwaliteit van hun leefomgeving. Dit is bijvoorbeeld aan de orde bij de bouw of renovatie van hun huis, bij het verbeteren van de leefbaarheid van hun wijk of bij de inrichting van het landschap in en rond hun dorp of stad. NME, met andere woorden, bevordert op verschillende terreinen een natuur- en milieubewuste levensstijl. Burgers geven aan dat ze deze eigenschappen van NME herkennen, waarderen en belangrijk vinden. In november 2005 publiceerde onderzoeksbureau Motivaction gegevens van jongerenmonitor 'Young Mentality'. Hieruit bleek dat jongeren zich veel zorgen maken over de teloorgang van de natuur. De jeugd van 8 tot 18 jaar 'lijkt banger te zijn voor een vies milieu dan voor terreur', luidde een van de conclusies. Bijna tweederde van de ondervraagden vindt het ernstig dat natuur moet wijken voor de aanleg van nieuwe wegen, industrieterreinen en nieuwbouw.

Uit door het ministerie van VROM georganiseerde burgerpanels en een enquête (2006)¹ bleek dat mensen natuur en milieu niet alleen belangrijke waarden vinden, maar ook veel belang hechten aan educatie. 87%

¹ Ministerie VROM, 2006: *Draagvlak voor natuur- en milieueducatie: Eindrapportage enquête onder 1000 burgers en twee panelbijeenkomsten. Zie ook: bijlage 5.*

Motieven voor NME

van de respondenten gaf aan het 'belangrijk tot erg belangrijk' te vinden dat mensen leren over milieu, zeker als het gaat om hun kinderen. Natureducatie wordt door 82% belangrijk gevonden. 'Want', zo menen de respondenten, 'NME draagt bij aan zorg en respect voor de omgeving' (zie figuur).

Deze conclusie komt terug in recent onderzoek² dat een relatie aantoonde tussen NME op school en kennis, houding en gedrag op latere leeftijd. Kinderen die op de basisschool actief bezig zijn geweest met NME, hebben als volwassenen significant meer kennis en een positievere houding ten opzichte van natuur en milieu, dan mensen die op school geen of nauwelijks NME hebben gehad. NME wordt dus niet alleen belangrijk gevonden, aangetoond is ook dat het werkt!

Van de duurzaamheidsstrits 'planet, people, profit' maakt NME de ecologische component concreet. NME geeft de zorg voor natuur, milieu en dierenwelzijn een plaats binnen keuzes en gedrag. Dat draagt bij aan handelingsperspectief voor duurzaam consumeren en produceren en brengt de duurzame samenleving een stukje dichterbij. Daarmee ondersteunt NME het Kabinetsbeleid voor een duurzame leefomgeving. 'Het creëren van een duurzame leefomgeving, om de wereld beter achter te laten dan we haar aantreffen'³ is een centrale doelstelling voor het Kabinet Balkenende IV. Waar het gaat om een duurzame samenleving zijn 'respect voor het leven van mens, dier en natuur het leidend beginsel' Daarmee komt het begrip natuur en milieu dus in een bredere context te staan.

1.2 NME in de taakopvatting van de rijksoverheid

De relatie tussen overheid en burgers is de afgelopen jaren veranderd. Beleid komt, zowel nationaal als lokaal, steeds vaker in samenspraak

² Stichting Veldwerk Nederland, 2006: Onderzoek 'Hoe duurzaam is NME'

³ Regeerakkoord CDA-PvdA-CU 2007

met belanghebbenden tot stand. De initiatieven uit de samenleving en de eigen verantwoordelijkheid van burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties zijn onmisbaar voor de realisatie van beleid. Dat vraagt om betrokken burgers die zelfstandig kunnen en willen opereren vanuit inzicht in maatschappelijke vraagstukken. Dat vraagt ook om bedrijven en maatschappelijke organisaties die binnen deze vraagstukken een rol voor zichzelf zien.

Op het gebied van natuur en milieu zijn de opgaven complex en vaak verweven met tal van andere belangen, op lokaal, nationaal en internationaal niveau. Bij de aanpak van deze uitdagingen heeft de overheid de samenleving hard nodig. **Het kabinet beschouwt het als haar taak om te zorgen dat burgers zijn toegerust met kennis, inzicht en competenties op het gebied van natuur en milieu.** Ook het stimuleren van bedrijven, maatschappelijke organisaties, scholen en andere overheden, om zich in te zetten voor natuur en milieu past binnen de taakopvatting van het kabinet. Naast wet- en regelgeving is NME voor dit kabinet één van de instrumenten om diverse actoren in de samenleving te betrekken bij de zorg voor natuur, milieu en dierenwelzijn. In de huidige informatie- en netwerksamenleving ligt er voor NME een enorme uitdaging om al die verschillende groepen mensen te bereiken en te enthousiasmeren. Het kabinet zet in op een NME die past bij deze tijd, bij mensen van verschillende leeftijd met verschillende leefstijlen en bij de nieuwe verhoudingen tussen overheid en samenleving.

De taakopvatting van de rijksoverheid strookt met een aantal internationale verdragen, waaraan Nederland zich heeft gecommitteerd. VN-verdragen als Kyoto (klimaat), Convention on Biodiversity (CBD) (biodiversiteit) en de VN-Comission on Sustainable Development (CSD) (duurzaamheid) vragen om nationale vertalingen van de hoofdstukken over communicatie, educatie, participatie en bewustwording ten behoeve van de ontwikkeling van bewuste en betrokken burgers. Evenals Europees beleid en het Nederlands commitment aan de UNECE strategy for Education for Sustainable Development (ESD) en de UNESCO decade for Education for Sustainable Development, die educatie aanwijzen als een 'sleutel tot verandering'. De Conventie van Aarhus, die sinds 2005 van kracht is, verplicht de Europese lidstaten bovendien tot actieve verspreiding van milieu-informatie onder stakeholders op lokaal niveau.

Deze NME-nota bevat de beleidsplannen van het kabinet voor de inhoud en organisatie van NME in Nederland in de komende jaren. Bij de voorbereiding van deze nota zijn vele partijen betrokken: maatschappelijke organisaties, het onderwijs, overheden, (lokale) NME organisaties. Met het beleid wil het kabinet tevens belangrijke actoren als bedrijven, ouders en media motiveren om zich in te zetten voor NME.

Hoofdstuk 2

Naar een nieuwe aanpak

2.1 Aanleiding

NME-beleid in Nederland gaat terug tot de eerste rijksnota NME uit 1988. Daarna is in opeenvolgende vierjaren-programma's een aantal ontwikkelingen extra gestimuleerd. Vanaf 1992 gold dat voor NME in het onderwijs, vanaf 1996 mede voor buitenschoolse activiteiten en sinds 2000 vormde de verbreding naar duurzaamheid een belangrijk thema. Bij het verschijnen van het programma *Leren voor Duurzame Ontwikkeling 2004-2007* is toegezegd dat op NME apart terug zou worden gekomen. Er is sinds 1988 veel gebeurd. De rijksoverheid, provincies, gemeenten en waterschappen; scholen, maatschappelijke organisaties en burgers initiëren, ontwikkelen en realiseren tal van NME-activiteiten. Deze worden zowel binnenschools als buitenschools uitgevoerd, zijn gericht op kinderen, jongeren én volwassenen, vinden plaats in specifieke NME-centra, op natuurterreinen, in dierentuinen en kinderboerderijen of gewoon in de wijk. Een nog steeds groeiend aantal professionals en letterlijk duizenden vrijwilligers zetten zich in, meestal vanuit een sterke betrokkenheid bij het belang van natuur en milieu. Jaarlijks wordt in Nederland ongeveer € 45 miljoen besteed in de kern van het NME werkveld. (Onderzoekjaar 2003) Ongeveer tweederde daarvan komt uit overheidsmiddelen, vooral van gemeenten. Circa € 15 miljoen komt vanuit private middelen (fondsen, postcode-loterij e.d.)⁴. Dit alles heeft zijn vruchten afgeworpen. Uit jaarlijks terugkerende onderzoeken, zoals het in het vorige hoofdstuk aangehaalde onderzoek van Motivaction en de *Natuurbalans*, die wordt uitgevoerd door het Milieu en Natuur Planbureau, blijkt dat natuur- en milieubewustzijn in Nederland hoog zijn.

'De Nederlandse bevolking vindt natuurbeleid om bestaande natuurgebieden te beschermen belangrijk tot zeer belangrijk. Daarnaast is er ook draagvlak voor natuureducatie en natuurontwikkeling. Een meerderheid van de bevolking vindt dat naast de overheid ook recreatiebedrijven, projectontwikkelaars en burgers zelf de verantwoordelijkheid moeten nemen om natuur te behouden en te ontwikkelen.'

uit: Natuurbalans 2007, pag. 15

Door nu in te zetten op NME wil het kabinet zoveel mogelijk mensen verantwoordelijkheid laten nemen voor natuur en milieu. NME geeft zorg voor natuur, milieu en dierenwelzijn een plaats in keuzes en gedrag. Het stelt mensen in staat om uiting te geven aan hun wensen op dit terrein en om zélf invloed uit te oefenen op de kwaliteit van hun omgeving. Dit is de centrale ambitie van het nieuwe NME-beleid.

⁴ Expertisecentrum LNV, 2003: *Staalkaart NME*

NME-activiteiten in Nederland zoals die op dit moment vorm krijgen ondersteunen in hoge mate de ambitie van het kabinet. Maar om tot een effectievere aanpak en meer resultaat te komen is een aantal veranderingen nodig in de aanpak.

Veel van de bij NME betrokken organisaties en partijen geven aan dat het ontbreken van sturing en regie een centraal knelpunt is in de huidige aanpak. Er worden vergelijkbare activiteiten door verschillende organisaties tegelijk ontwikkeld, terwijl op andere terreinen juist te weinig gebeurt. Evenwichtige spreiding van activiteiten over het land ontbreekt en bestaande en nieuwe producten, methoden, kennis en mogelijkheden (bijv. ICT) worden niet altijd breed toegepast en veranderd. Ook is duidelijk dat informatie over natuur en milieu op dit moment niet voor alle groepen mensen (met name jongeren) aantrekkelijk en toegankelijk genoeg is om er gebruik van te maken.

Nieuw beleid is nodig om

- Krachten te mobiliseren en de inspanningen van vele betrokken organisaties en mensen gericht in te zetten;
- Technologische en sociale ontwikkelingen te benutten om op een eigentijdse manier mensen te bereiken;
- Brede toepassing te realiseren van aansprekende, actuele en effectieve producten en methoden die helpen de ambitie te realiseren;
- Regie en kaders te verhelderen;
- Aan te sluiten bij de veranderingen in het onderwijs van de afgelopen jaren;
- Aan te sluiten bij veranderingen in rol en verantwoordelijkheid van overheden.

2.2 Meer effectiviteit in aanpak

De gedrevenheid en energie voor NME die op dit moment in de samenleving aanwezig is, kan effectiever worden ingezet dan nu het geval is. Om de (NME-)ambitie van het kabinet te realiseren moet een aantal knelpunten in de huidige situatie worden aangepakt.

Het ontbreken van landelijke dekking

Niet overal in Nederland is er - op lokaal niveau- voldoende uitvoeringscapaciteit. NME is geen verplichte uitvoeringstaak van (lokale) overheden, en kent op verschillende plekken grote verschillen in beschikbaarheid en bereikbaarheid. Vooral in kleine gemeenten, op het platteland en in noord- en oost-Nederland zijn 'witte vlekken'. Om te voldoen aan de ambitie om zoveel mogelijk mensen te bereiken moet NME ook overal voorhanden zijn. De vele, vaak op zichzelf staande, activiteiten binnen NME, die door het werkveld, de overheden, scholen of andere spelers worden geïnitieerd, zijn op dit moment onvoldoende verbonden in een landelijk dekkend aanbod. Het feit dat het belang van NME niet duidelijk op het netvlies staat bij de partijen, die een rol spelen bij opdrachten en financiering, is in dit kader eveneens

een knelpunt. Vastgesteld moet worden dat, hoewel het de afgelopen decennia is versterkt, de NME ook door bezuinigingen en ‘kern-takendiscussies’ op lokaal niveau onder druk is komen te staan. Dit is enigszins in tegenspraak met de wens van gemeenten om inwoners te betrekken bij de leefbaarheid van hun omgeving.

Het bereiken van de jongeren, van ouderen, van allochtonen met specifiek gerichte programma’s, vraagt om nadere verkenning, meer inzicht in met name de jongerencultuur, meer uitwisseling, betere afstemming in het werkveld en opschaling van activiteiten.

Wisselende kwaliteit

Het NME-werkveld heeft de afgelopen decennia tal van nieuwe onderwerpen aangesneden. Dat heeft geleid tot een breed scala van activiteiten, inhouden en werkvormen voor doelgroepen van alle leeftijden. In een veld waar zoveel verschillende spelers actief zijn, kan het niet anders dan dat het aanbod wisselend is van kwaliteit.

In de huidige situatie is sprake van enige ‘wildgroei’ aan materiaal, activiteiten en producten. Veel is zowel qua inhoud als qua vorm van goede kwaliteit, maar er zijn ook producten die minder sterk bijdragen aan de ambitie van het kabinet. Het ontbreken van een standaard of kwaliteitswaarborg maakt NME soms minder aantrekkelijk voor beleidsmakers, scholen en andere opdrachtgevers.

Gebrek aan inhoudelijke actualiteit

Op dit moment is de afstemming tussen het landelijke NME-beleid en de regionale en lokale agenda’s beperkt. Ook de afstemming en coördinatie tussen overheden en het werkveld is niet structureel geregeld. Daar komt bij dat als er wél overleg is, de sector én opdrachtgevers vanuit de overheid vaak teruggrijpen op vertrouwde onderwerpen en methodieken. Dit fenomeen wordt onder andere veroorzaakt door onbekendheid met nieuwe mogelijkheden in zowel inhoud als didactische benadering.⁵ Versterking van de visie en bekendheid met NME bij (politieke) opdrachtgevers cq. financiers kan hierin verandering brengen.

Om burgers daadwerkelijk te kunnen betrekken bij beleid gericht op zorg voor natuur, milieu en dierenwelzijn is het wenselijk dat NME - naast ‘funderende educatieve activiteiten’ - aansluit bij de actuele beleidsagenda en bij het maatschappelijk discours. Hierdoor zal ook de samenwerking tussen (lokale) overheid en het (lokale) NME-werkveld verbeteren.

Onvoldoende aansluiting tussen vraag en aanbod

De match tussen vraag en aanbod in NME komt veelal lokaal tot stand. Hier zijn het de scholen en de provinciale of gemeentelijke overheid die de vraag formuleren voor hun leerlingen of hun burgers. Deze ‘vragen-

⁵ IOWO, 1998, *NME in Gouden Koorden*

de' partijen, met name lokale overheden en scholen, hebben niet altijd een scherp beeld van de kansen en mogelijkheden van NME. Voor potentiële nieuwe opdrachtgevers van NME, bijvoorbeeld bedrijven of media, is het vinden van een goede inhoudelijke partner zo mogelijk nog lastiger.

Aan de andere kant is het werkveld niet altijd in staat om de meerwaarde van NME te formuleren voor een potentiële opdrachtgever. Hoewel er vanuit de landelijke overheid (ministerie LNV) in het verleden veel aandacht is besteed aan het vraaggericht werken door het werkveld, blijft dit een punt dat voor verbetering vatbaar is. Deze situatie staat een optimale match van vraag en aanbod in de weg.

Onvoldoende uitwisseling en opschaling van producten, methoden en kennis

Veel van de mogelijkheden en manieren om met NME volwassenen en nieuwe doelgroepen te bereiken zijn als pilot wel verkend, maar de daaruit voortvloeiende kennis wordt nog niet veelvuldig op andere plaatsen toegepast. Ook is er sprake van onvoldoende bekendheid en ervaring met nieuwe doelgroepen, nieuwe spelers (media, bedrijfsleven) en met nieuwe partners in de uitvoering (bijv. terreinbeherende organisaties). Nieuwe en bestaande (wetenschappelijke en praktijk) inzichten op didactisch gebied, ervaringen met nieuwe methoden, inhouden maatschappelijke en politieke ontwikkelingen: er is genoeg materiaal om uit te putten, maar het vindt onvoldoende zijn weg naar de uitvoeringspraktijk. Dit komt doordat deze onvoldoende ontsloten of moeilijk toegankelijk is, of dat er geen overeenstemming bestaat over de kwaliteit en algemene toepasbaarheid. Ook is de capaciteit van NME organisaties vaak te beperkt om een vernieuwend aanbod te ontwikkelen en nieuwe mogelijkheden (bijv. ICT) toe te passen. Alleen de grotere organisaties, waarbij naast vrijwilligers ook een aantal professionals aan de slag is, komen hier aan toe.

Onvoldoende aansluiting bij moderne maatschappij en technologische ontwikkelingen

Wil NME aanspreken en uitdagen tot actie dan moet het aansluiten bij de tijdgeest. In de afgelopen decennia is de samenleving steeds meer een informatie- en communicatiesamenleving waarin moderne technologie en media een rol spelen. Zo zijn jongeren naast 'schoolwise' steeds meer 'streetwise' en 'webwise'. De wijze waarop mensen informatie tot zich nemen en daar op reageren is sneller en complexer.

Daarnaast speelt in de oplossing van natuur- en milieuproblematiek technologie een steeds grotere rol. Dat element blijft teveel onderbelicht.

De slag naar een eigentijds aantrekkelijk aanbod van NME, is de afgelopen jaren onvoldoende gemaakt. Dit is niet alleen nadelig voor het bereik van NME, maar ook voor het imago van de de sector en de activiteiten. Er ligt een belangrijke opgave om te komen tot een uitdagende

educatie die past bij de tijdgeest en grote groepen mensen weet te bereiken.

2.3 Behoeftte van het NME-veld

De Vereniging Educaties Nederland heeft in de loop van 2005 en 2006 een aantal raadplegingen georganiseerd onder de organisaties die actief zijn op het terrein van NME. (zie bijlage 4) Gevraagd naar een centrale ambitie voor de komende periode antwoordden de deelnemers: 'Realiseren dat NME in 2010 stevig verankerd is in de samenleving.'⁶ De deelnemers aan de raadplegingen verwachtten dat consumenten in 2010 vaker zullen handelen vanuit ecologische principes.

Om dat te realiseren vraagt het veld de rijksoverheid hulp bij het oplossen van een aantal knelpunten. Daarbij gaat het vooral om:

- Het ontbreken van algemeen geldende criteria voor kwaliteit en inhoud;
- Het ontbreken van centrale regie, waardoor organisaties soms langs elkaar heen werken en ad hoc initiatieven elkaar soms overlappen;
- Het ontbreken van bestuurlijke verankering van NME. Welke overheidsinstanties ziet het aansturen van NME als een bestuurlijke verantwoordelijkheid? Het zit voor een groot deel bij decentrale partijen, maar een vangnet vanuit de rijksoverheid ontbreekt. Het NME-veld acht het van het grootste belang voor de continuïteit van NME-producten en -diensten dat een NME-infrastructuur, waaronder consultantschappen (ondersteunende NME-diensten) goed functioneert, juist voor de kleinere instellingen. Die garantie ontbreekt momenteel;
- Veel organisaties geven aan dat continuïteit een knelpunt is, dat veel energie vraagt en de aandacht afleidt van de inhoudelijke ontwikkeling en uitvoering.

2.4 Veranderingen in het onderwijs

Verankering in de kerndoelen van het basisonderwijs, was een belangrijk element van het NME-beleid in de jaren '80 en '90. Maar scholen krijgen inmiddels zowel financieel (lumpsum) als onderwijsinhoudelijk (meer globale kerndoelen) steeds meer ruimte en eigen verantwoordelijkheid voor de inrichting en kwaliteit van het onderwijs. Hierdoor kunnen scholen er voor kiezen om hun programma over natuur en milieu beperkter in te vullen; maar ook om er juist veel meer aan te doen.

Kansen voor NME liggen onder andere in:

- De wettelijke taak voor het onderwijs om 'burgerschapsvorming' als vak op te nemen. Aangezien NME kan bijdragen aan 'verantwoordelijkheid nemen', 'en 'actief burgerschap' is het een uitstekende invulling van de opdracht tot burgerschapsvorming;

⁶ VENster op NME, Vereniging Educaties Nederland, 2006, pagina 4 (zie ook bijlage 5)

- De toegenomen eigen verantwoordelijk in de onderwijssector heeft onder andere als gevolg dat er sectororganisaties in het onderwijs ontstaan: VO-raad, PO-raad en PO-Platform-innovatie. De sectororganisaties zijn aanspreekbaar voor de kwaliteit en de inhoud van het onderwijs. Dit betekent dat er centraal meer mogelijkheden komen om het onderwijs te interesseren voor NME;
- Er zijn de afgelopen jaren veel 'Brede Scholen' gerealiseerd. In Brede Schoolverband kunnen basisscholen en scholen voortgezet onderwijs samenwerken met opvanginstellingen, sportclubs, culturele instellingen en vele andere. De behoefte aan buitenschoolse en voorschoolse opvang, en de wens om daaraan een educatief verantwoorde invulling te geven, biedt mogelijkheden op het gebied van NME, naast bijvoorbeeld sport en cultuur;
- De stimulering van beta-vakken en techniek ('betatechniek'), zowel in het onderwijs als in docentenopleidingen kan een stimulans zijn voor NME;
- Het 'nieuwe leren' vraagt om een actieve werkhouding van de student en een 'stimulerende authentieke leeromgeving'. Natuur en milieu biedt die omgeving, zeker daar waar actiegerichte activiteiten en actuele natuur- en milieu issues worden gebruikt;
- Maatschappelijke stages zijn een manier om leerlingen te betrekken bij maatschappelijke opgaven en vrijwillige inzet. Juist in de sector van natuur en milieu is dit een kans.

Ook in het onderwijs geldt dat de jongeren van nu niet meer de jongeren van toen zijn. Niet alleen de veranderingen in het onderwijssysteem, maar ook maatschappelijke trends als individualisering en de toename van mobiele telefonie en internetgebruik maken dat jongeren op een andere manier bereikt moeten worden. Het onderzoek 'Young Mentality' van Motivaction geeft aan dat eigentijdse middelen en methoden en aansluiting bij de leefwereld van jongeren nodig zijn om hen te blijven bereiken. Eenzelfde beeld komt naar voren in een recente publicatie van Codename Future 'Wat moet de internetgeneratie met een schoolboek?' De rol van een technologische netwerk- en informatiesamenleving dringt ook in het onderwijs door, waarbij de grenzen van 'leren binnen de school' en 'leren buiten de school' anders komen te liggen. Het ontwikkelen van competenties en het overdragen en verwerven van kennis komen in andere verhoudingen te staan. Dat biedt kansen en uitdagingen die het NME-werk moet aanpakken.

Hoofdstuk 3

Uitgangspunten voor vernieuwd NME-beleid

Om de zorg voor natuur, milieu en dierenwelzijn een plaats te geven in keuzes en gedrag en mensen in staat te stellen om uiting te geven aan hun wensen op dit terrein en om zélf invloed uit te oefenen op de kwaliteit van hun omgeving, is optimalisering van de werking van NME nodig. Voor het nieuwe NME-beleid van het kabinet gelden de volgende uitgangspunten.

Ten eerste: er komt geen nieuwe wet- en regelgeving. ‘Minder regels en wetgeving alleen als het echt nodig is’ is een belangrijk uitgangspunt van het kabinet. Er zijn voldoende kansen om de werking van NME te versterken zonder op dit punt extra wet- en regelgeving te ontwikkelen.

Ten tweede: het beleid moet in ieder geval regie aanbrengen in de organisatie en werking van NME. Het kabinet zet in op een sterkere gezamenlijke regie door verschillende overheden en neemt hierbij zelf het voortouw. Bestaande initiatieven, infrastructuur en instrumenten dienen te worden verbonden om het NME-beleid effectief en efficiënt uit te voeren.

Ten derde: de betrokkenheid en gedrevenheid van het NME-veld, de verantwoordelijkheid van bestuurders en de wensen van vragende partijen als scholen en bedrijven vormen een kansrijk krachtenveld, waarbinnen vraag en aanbod elkaar moeten kunnen vinden. Het kabinet wil deze energie benutten om ook andere partijen te betrekken zoals bedrijven, media, uitgevers, ICT branche en gaming industry. De diverse betrokken partijen moeten zelf initiatieven kunnen nemen en op die manier hun eigen verantwoordelijkheden invullen.

Ten vierde: de rol van het rijk moet helder en duidelijk zijn voor alle partijen. Bij het actualiseren van de aanpak van NME is deze rol:

- kaders stellen;
- partijen enthousiasmeren en faciliteren;
- bij gebleken hiaten inhoudelijke projecten initiëren;
- het voortouw nemen in een sterkere gezamenlijke regie;
- financieel sturen;
- kennisinfrastructuur en kwaliteit borgen;
- toezicht houden op uitvoering en voortgang.

Het welslagen van het NME-beleid is mede afhankelijk van de wijze waarop impulsen van het rijk praktisch werking krijgen samen met provincies, gemeenten, waterschappen en maatschappelijke actoren in de uitvoering op scholen, in de wijk etc.

Vijf speerpunten van beleid

Het kabinet heeft vijf speerpunten van beleid geformuleerd om haar ambitie met NME te verwezenlijken. De nieuwe aanpak voor NME bestaat uit een programmatische uitwerking van de volgende punten:

1. Houvast voor de inhoud: een gezamenlijke agenda;
2. Alle betrokkenen bij NME stimuleren om meer vraaggericht te werken;
3. Jeugd en jongeren als prioriteit: aansluiten bij generatie NU;
4. Al doende leren: 'beleving' praktijkervaringen en handelingsperspectief centraal stellen;
5. Bestuurlijke samenwerking, gericht op gezamenlijke regie en meer effectieve aanpak.

Programmabrede activiteiten als kenniscirculatie, communicatie, monitoring en evaluatie zullen de programmatische aanpak van de speerpunten ondersteunen.

Hoofdstuk 4

Toelichting speerpunten van beleid

4.1 Houvast voor de inhoud: een gezamenlijke agenda voor NME

De vele betrokken organisaties en mensen kunnen hun inspanningen gericht inzetten als ze inhoudelijk een houvast hebben. Betrokkenen zullen een gedeeld beeld moeten hebben van wat NME is en gezamenlijk een inhoudelijke agenda moeten formuleren, bijvoorbeeld door middel van een 'canon'. Dit ondersteunt uniformiteit in kennis- en vaardighedenoverdracht en een standaard in kwaliteit. Een agenda die als richtlijn fungeert voor NME-organisaties, scholen, verenigingen, overheden, volwasseneducatie, etc., die elk vanuit de eigen verantwoordelijkheid vormgeven aan een vastgestelde inhoud, richt de inspanningen, instrumenten en financiën van deze partijen op dezelfde onderwerpen. Een gezamenlijke NME-agenda organiseert kaders voor een eigentijdse inhoudelijke uitwerking en geeft een basis voor bijvoorbeeld leergebiedbeschrijvingen en leerlijnen.

De agenda start met een aantal thema's. Zo is bijvoorbeeld als onderdeel van het Klimaatakkoord tussen rijk en gemeenten afgesproken dat gemeenten jaarlijks voor verschillende doelgroepen een educatieve activiteit organiseren. Natuurlijk blijft er ruimte voor aanvullende thema's. Sterker nog, om NME actueel te houden is dat zelfs een voorwaarde. Nationaal of lokaal kunnen thema's worden vastgesteld die meerjarig extra aandacht vragen. Deze gezamenlijke inhoudelijke agenda is eerder een dynamisch 'richtsnoer' dan een 'maatstaf' voor wat elke Nederlander moet weten en kunnen op dit gebied.

4.2 Meer vraaggestuurd, minder aanbodgericht: gemeenten en scholen centraal

De meest effectieve educatieprojecten zijn die, waar mensen zelf om vragen. Eerder is vastgesteld dat de huidige NME niet voor alle groepen mensen aantrekkelijk is en dat de optimale match tussen vraag en aanbod binnen NME niet altijd tot stand komt. Er worden wel veel projecten, methoden en materialen ontwikkeld, maar niet alle plannen komen tot uitvoering en brede toepassing van de ervaring en materialen door anderen vindt te weinig plaats.

Het kabinet wil samen met andere partijen, vanuit een gezamenlijk perspectief, verantwoordelijkheid nemen voor natuur, milieu en dierenwelzijn. De vraag en behoeften van lokale overheden (veelal gemeenten) en scholen is in die situatie richtinggevend voor de NME-sector.

Als NME-organisaties in staat zijn om snel, eigentijds en efficiënt in te spelen op de actuele behoefte van (lokale) overheden en scholen,

als (lokale) overheden en scholen op hun beurt zich verantwoordelijk voelen om hun vraag vaker en explicieter formuleren, dan:

- Wordt het fenomeen van het voortdurend teruggrijpen op traditionele vormen doorbroken;
- Trekt het NME-veld steeds meer opdrachten naar zich toe en wordt geprikkeld om meer maatwerk leveren;
- Wordt NME interessant voor nieuwe partijen die iets willen met NME (bedrijven, fondsen en nieuwe aanbieders);
- Heeft een betere match plaats tussendoelgroep en aanbod (bijvoorbeeld allochtonen en 'groen in en om de stad');
- Blijft NME aantrekkelijk voor verschillende groepen mensen.

4.3 Focus op kinderen en jongeren: generatie NU

Onderzoek toont aan, dat wie op school met NME in aanraking is geweest, op latere leeftijd meer betrokken is bij natuur en milieu (zie hoofdstuk 1). 'Jong geleerd, oud gedaan', gaat dus zeker op voor NME. Kinderen en jongeren zijn uitstekend te bereiken via het onderwijs: natuuronderwijs, biologielessen, aardrijkskundelessen, excursies, schooltuinen etc. Ook tal van buitenschoolse activiteiten lenen zich voor NME. Enerzijds in aansluiting bij de hedendaagse jongerencultuur: gaming, interactieve platforms op internet, wiki-omgevingen waar jongeren zelf aan de content meebouwen etc., anderzijds via de meer traditionele activiteiten: deelname aan wijktuinen, bedrijfsbezoeken, natuurwerkweken, bezoek aan dierentuinen, kinderboerderijen en jeugd(natuur)clubs.

Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst. Maar de betrokkenheid van kinderen bij natuur is om tal van maatschappelijke veranderingen (verstedelijking, veiligheid, veranderingen vrije tijd) niet langer meer vanzelfsprekend. Thuis zitten achter de televisie of pc heeft ook een keerzijde (zie o.a.: Richard Louv: Het laatste kind in het bos, 2007). Van verschillende kanten wordt gewaarschuwd voor het risico op 'vervreemding' van natuur en natuurlijke processen. Als jongeren minder in aanraking komen met natuur, missen ze ook de positieve effecten die natuur op mensen kan hebben: ruimte voor beweging, voor ontmoeting, voor gezondheid, nieuwe impulsen leidend tot creativiteit of reflectie, etc.

Voor scholen en NME-organisaties ligt er de uitdaging om kinderen en jongeren op een aantrekkelijke manier met natuur, milieu en daarbijbehorende onderwerpen als dierenwelzijn, voeding, water, energie, leefomgeving en afval in aanraking te brengen. De inzet van ICT, televisie en andere media biedt kansen. Dat zien we aan bijvoorbeeld de Climate Quest, een interactief programma rond de film 'An inconvenient Truth', het Uilen en Muizenspel van Wildzoekers, de digitale

leeromgeving van Codename Future en de ‘dikketruierendag’ in de populaire site Habbohotel. Ook van creatieve werkvormen, waarbij NME is gekoppeld aan beeldende kunst of theater (Arts based Environmental Education) wordt veel verwacht. Uiteraard moet daarbij maatwerk geleverd worden naar verschillende leeftijdsgroepen en schooltypen.

4.4 Denken en doen: educatie door beleven en praktijkervaringen

In veel educaties en zeker in NME geldt het pedagogisch principe ‘hoofd, hart en handen’ als ideaal voor overdracht van kennis en competenties. Dingen doen of ervaren heeft een groter en blijvender effect dan alleen maar dingen leren. Natuurbeleving: het in de natuur zijn, is een uitstekende stimulans voor meer zorg en respect. En het biedt gelegenheid om direct de positieve effecten van natuur te ervaren. Ervaring met milieuproblematiek en –oplossingen vindt plaats bij bezoeken aan bedrijven, afvalinstallaties, waterzuiveringen etc., waarbij milieutechnologie ook goed over het voetlicht komt

Als de zorg voor natuur, milieu en dierenwelzijn onderdeel moet worden van keuzes en gedrag, is het goed om de relatie met het dagelijks leven te leggen. NME staat niet los van de dagelijkse praktijk, maar is direct gekoppeld aan keuzes in de supermarkt, aan mobiliteit, aan afval scheiden, aan vrijetijdsactiviteiten etc. Als het geleerde verbonden raakt met de eigen ervaringen en handelingen (en omgekeerd) ontstaat handelingsperspectief voor de burger als consument, bewoner of deelnemer aan maatschappelijke activiteit. De ambitie van dit kabinet met NME is het best gediend als NME de praktijkervaring centraal stelt en aansluit bij dagelijkse handelingen en activiteiten. Zeker voor het bereiken van jongeren en volwassenen is het ‘praktisch nut’ en logische inpassing van NME in reguliere activiteiten een belangrijke voorwaarde voor de doorwerking naar een natuur- en milieubewuste leefstijl.

4.5 Bestuurlijke samenwerking voor een effectieve aanpak

Het ontbreken van structuur, sturing en regie in het NME-veld blijkt een stevig knelpunt voor een effectieve inzet van NME. Om dit aan te pakken is in de nieuwe aanpak het realiseren van bestuurlijke samenwerking een belangrijk punt. Samenwerking tussen gemeenten, waterschappen, provincies en departementen is noodzakelijk om de verschillende partijen in het NME veld hun eigen rol goed te laten vervullen. Helderheid en afspraken over rollen en verantwoordelijkheden, afstemming van activiteiten en het realiseren van synergie, zowel inhoudelijk als financieel, zijn de gewenste resultaten van meer samenwerking op bestuurlijk niveau. Meer bestuurlijke samenwerking maakt het eveneens mogelijk om actuele beleidsthema’s te koppelen aan NME. Er kan een doorgaande lijn ontstaan van beleid naar de (uitvoering)praktijk. Vanuit

het overzicht dat de samenwerkende partijen hebben, kunnen ook knelpunten en hiaten op het gebied van landelijke spreiding en dekking, het innovatief vermogen van de sector en de kwaliteitseisen worden verbeterd. Ook het betrekken van nieuwe partijen (bedrijven, media) kan door de bestuurlijke partners samen beter worden opgepakt. De in 2007 opgerichte vereniging van gemeenten voor natuur- en milieueducatie kan in dit verband een belangrijke rol spelen.⁷

⁷ Op woensdag 23 mei 2007 hebben de wethouders van de gemeenten Delft, Dordrecht en Zoetermeer de oprichting van Gemeenten voor duurzame ontwikkeling, Vereniging voor lokale natuur en milieucommunicatie bekrachtigd.

Hoofdstuk 5

Concrete aanpak: het hoe en het wat

De ministeries van LNV, VROM en OCW nemen het voortouw bij het realiseren van de aanpak. Elk speerpunt, zoals die in het vorige hoofdstuk zijn toegelicht, bestaat uit meerdere acties gericht op het behalen van een specifiek omschreven resultaat. Het kabinet heeft de speerpunten -qua inhoud en budget- in eerste aanleg uitgewerkt. De exacte wijze van uitvoering zal onderdeel zijn van het uitvoeringsprogramma dat samen met andere overheden wordt opgesteld.

Door jaarlijks een werkprogramma vast te stellen wordt stapsgewijs gewerkt aan een zo efficiënt en effectief mogelijke – gezamenlijk gedragen – aanpak. Dit biedt de mogelijkheid om aansluiting en verbinding te zoeken met doelen en budgetten van verschillende overheden en maatschappelijke partijen.

**Houvast voor
de inhoud: een
gezamenlijke agenda**

5.1 Uitwerking speerpunten

De aanpak binnen dit speerpunt is gericht op het opstellen van de gezamenlijke agenda en een programma voor uitwerking van aanvullende thema's. De volgende activiteiten worden ondernomen.

- Met een team van deskundigen, interactief met de in NME geïnteresseerde organisaties en mensen, stapsgewijs een gezamenlijke agenda en canon natuur- en milieukennis en vaardigheden opstellen. Een werkvorm als wiki⁸ kan een hulpmiddel zijn. De bijbehorende leergebieden en onderliggende leerlijnen worden in kaart gebracht. Dit vormt een basis voor bijvoorbeeld een kernleerplan, leerlijnen en andere activiteiten die de aandacht voor NME als educatie kunnen versterken;
- Een inventarisatie van bestaande activiteiten moet uitwijzen waar, ten opzichte van de inhoudelijke agenda, aanvullingen nodig zijn, zowel inhoudelijk als geografisch;
- Inhoudelijke uitwerking van door de ministeries van LNV, VROM en OCW, in overleg met andere overheden, gezamenlijk bepaalde prioritaire thema's in relatie tot de agenda, zoals biodiversiteit, energie/klimaat, water, dierenwelzijn, naar een programma. Hierbij wordt verbinding gelegd met de Watervisie en de daarin aangekondigde educatieactiviteiten, en de educatieopgaven uit het beleidsplan biodiversiteit en het Klimaatakkoord;

⁸ Een wiki is een applicatie of (web)toepassing, waarmee webdocumenten gezamenlijk kunnen worden bewerkt. Een bekend voorbeeld van een wiki is Wikipedia.

- Inhoudelijke uitwerking en concretisering van thema's op basis van actuele onderwerpen die een sterke relatie hebben met natuur en milieu, afkomstig van andere overheden (voeding, techniek, afval, leefbaarheid) in overleg met die andere overheden en andere betrokken partijen;
- Er worden afspraken gemaakt met subsidieverleners over subsidieverstrekking in relatie tot de gezamenlijke agenda. In principe zijn agenda en programma richtinggevend voor het verlenen van subsidies;
- Stimuleren betrokkenheid van nieuwe spelers bij uitvoering thema's uit de agenda, zoals bedrijven, media en nieuwe publieksgroepen.

Resultaten in 2011

1. Inhoudelijke agenda natuur- en milieukennis en vaardigheden, met een heldere beschrijving van hoofdlijnen NME;
2. Uitwerking naar implementatieprogramma voor minimaal vier belangrijke thema's uit de agenda (bijvoorbeeld biodiversiteit, water, energie/klimaat, dierenwelzijn).

Acties (indicatief)	2008	2009	2010	2011	Na 2011	
opstellen agenda en leergebiedbeschrijving, waaronder een canon + actie verankering curriculum	0,2	0,1 0,1	0,1	0,2	-	
in kaart brengen dekking (inhoud EN geografisch)	0,2	0,2	0,2	0,3	-	
opstellen inhoudelijke uitwerking (thema's rijk) en actuele doorwerking	0,2	0,4	0,5	0,6	0,6	
- stimuleren betrokkenheid andere actoren in thema's (bedrijven, media, nieuwe publieksgroepen)	0,3	0,1	0,1	0,1		
- uitwerken in uitvoeringsprogramma	0,2	0,2	0,2	0,2		
TOTAAL houvast inhoud	€ 4,7	1,1	1,1	1,1	1,4	(0,6)

Meer vraagsturing

Om meer vraagsturing te creëren binnen de werking van NME moeten in ieder geval drie dingen gebeuren:

1. Meer partijen worden uitgenodigd bij te dragen aan NME;
2. Opdrachtgevers moeten vaker en duidelijker hun vraag op NME-gebied articuleren. Ze pakken, met andere woorden, hun opdrachtgevende rol voortvarender op;
3. Aanbiedende en ondersteunende partijen – de NME-sector – moeten hun aanbod beter en sneller in lijn brengen met de actuele behoefte van de samenleving.

Om dit te realiseren worden de volgende activiteiten ontplooid:

- Financiële ondersteuning gaat eerder naar opdrachtgevende partijen dan naar de aanbieders. Hier worden bijvoorbeeld groen- en milieu-vouchers voor ingezet;
- Gemeenten en scholen worden gestimuleerd om hun NME-vraag in kaart te brengen en duidelijk te uiten. Dit gebeurt door:
  - financiering van het opstarten van een netwerk van vragende partijen (scholen en gemeenten);
  - voorlichting over de kansen en mogelijkheden van NME voor bestuurders bij gemeenten;
  - jongeren actief te benaderen om hun mening te geven over voor hen aansprekende werkwijzen en NME activiteiten; bijvoorbeeld door jongeren de NME producten mee te laten beoordelen;
  - gemeenten te ondersteunen bij positiebepaling in het krachtenveld van NME ten behoeve van de inzet van NME als lokaal instrument voor natuur, milieu, leefbaarheid en duurzaamheid. Zij bevinden zich in een spagaat tussen twee rollen. De gemeente is enerzijds vragende partij namens de burgers, maar ook aanbiedende partij door financiering van lokale NME;
- Subsidieverstrekking kan worden gekoppeld aan NME-speerpunten, de agenda en het implementatieprogramma. Hierover worden afspraken gemaakt met de betrokkenen;
- Er wordt een database/website opgezet waar vraag en aanbod bij elkaar komen. Aanbiedende en vragende partijen kunnen zelf hun informatie op de site plaatsen als onderdeel van een NME kennis-systeem. In Vlaanderen blijkt een dergelijke aanpak al veel nieuwe inzichten en energie te genereren;
- Bij de opzet van de website wordt rekening gehouden met:
  - de kaders van de gezamenlijke agenda en het implementatieprogramma;
  - de mogelijkheid dat het aanbod niet op de vraag aansluit, in dat geval kan de vragende partij een oproep doen;
  - het feit dat een goed overzicht moet ontstaan van vraag en aanbod binnen NME. Op die manier worden 'witte vlekken' gesignaleerd en kan worden bijgestuurd waar dat nodig is;
  - Het actief betrekken van bedrijven die gastlessen willen verzorgen of juist een vraag hebben naar NME-activiteiten;
  - de vele inspirerende projecten uit de praktijk, die als voorbeelden op de site worden geplaatst;

- Het initiatief nemen voor nieuwe projecten die ‘witte vlekken’ invullen met betrekking tot inhoud, specifieke doelgroepen, geografische spreiding, etc.;
- Nader onderzoek naar de meerwaarde van een regionale makelaar, die actief vragende partijen en aanbiedende partijen aan elkaar koppelt.

Resultaten in 2011

1. Opdrachtgevende/vragende partijen zoals scholen en gemeenten formuleren jaarlijks hun wensen op NME-gebied en handelen daarnaar;
2. Nieuwe voorstellen worden getoetst op vraagsturing (aanpassing subsidieregels + groenvouchers);
3. Netwerken van vragende partijen zijn geïnstalleerd en actief.

Acties (indicatief)	2008	2009	2010	2011	Na 2011
meer geld naar vragers dan aanbieders (bv. groenvouchers)	jnv	jnv	jnv	jnv	-
idem, milieuvouchers	-	0,1	0,2	0,2	-
database/website met vraag en aanbod en voorbeeldprojecten	0,3	0,2	0,1	0,1	-
stimuleren vraagarticulatie gemeenten en (*) scholen: - cursus bestuurders - netwerkvorming vragers - jongeren denken mee	0,3	0,2	0,1	0,1	-
meer geld naar vragers dan aanbieders + verbinden naar nieuw doelgroepen (bv. groenvouchers vrije tijd)	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
provincies vragen makelaar aan te stellen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
extra geld voor nieuwe projecten witte plekken	0,3	0,1	0,2	0,2	0,2
TOTAAL vraaggestuurd	€ 4,4	1,2	1,0	1,1	(0,6)

(*) NB. Ten behoeve van netwerkvorming verstrekke het Ministerie VROM in 2007 reeds een subsidie voor een initiatief van gemeenten om te komen tot een vereniging van voor lokale NME, waarbij zij NME gezamenlijk ontwikkelen, organiseren en uitvoeren. Dit netwerk is opgericht in mei 2007.

Jeugd en jongeren: aansluiten bij generatie NU

Het onderwijs vormt een belangrijk aanknopingspunt voor het bereiken van deze doelgroep, maar buitenschoolse activiteiten zijn evenzeer interessant. De aanpak binnen dit speerpunt is als volgt:

Onderwijs:

- Het vaststellen van het onderwijsbeleid is de taak van het ministerie OCW. Binnen de huidige kerndoelen (basisonderwijs) geven kerndoel 39, 40, 41, 42 en 49 houvast voor kwalitatieve borging van ‘natuur en

milieu', terwijl ook in verschillende exameneisen (voortgezet onderwijs) een kapstok voor NME geboden wordt;

- Er wordt gekeken naar de mogelijkheden om via groen- en /of milieu-vouchers NME-diensten in te laten kopen; zoals natuurexpedities, bedrijfsbezoeken. In combinatie hiermee wordt met bedrijven in gesprek gegaan over hoe zij zich kunnen inzetten om NME voor jongeren op aansprekende manier te presenteren. Goede aanknopingspunten bieden het thema Techniek en bestaande methoden als www.jet-net.nl, de excursie-aanpak van de Rotterdamse Jongeren Milieu Excursie, of het bevragen van bedrijven en overheden over hun duurzaamheidsprestaties door de Nationale Jeugdraad (in het project Sustainable Questions, Sustainable Answers) en door kinderen van de bovenbouw basisschool (in het project 'Kinderen van Nu' van het programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling);
- LNV stimuleert al voor de invulling van de verplichte maatschappelijke stage voor het voortgezet onderwijs (OCW) zogenoemde 'groene stages': stageplekken waarbij zorg voor natuur, milieu en dierenwelzijn en een inspirerende groene leeromgeving centraal staan. De minister van LNV streeft voor 2011 naar 10.000 groene maatschappelijke stages.

Het stimuleren gebeurt door:

- het verstrekken van innovatiesubsidies en modelprogramma's;
  - enkele pilots van stagebieders (Staatsbosbeheer en andere terreinbeheerders i.s.m. IVN, LTO, Gemeente Amsterdam);
  - bemiddeling en (onderwijskundige) begeleiding door de 12 Agrarische Opleidings Centra; (LNV), o.a. via het GKC-programma: Groene Kennis voor Burgers
  - voorzieningen voor opstart, kenniscirculatie, e.d. via de Landelijke Pedagogische Centra (LNV en OCW);
  - Verbinden met bestaande initiatieven voor bemiddeling op gebied van stageaanvragen en onderzoeksvragen op het terrein van duurzaamheid zoals nabuur.com en de duurzame stagebank;
- Afspraken maken met de instellingen voor Hoger Onderwijs en PABO's over NME als nascholingscursussen voor docenten. De ontwikkeling van de nascholing wordt financieel ondersteund;
  - Meer voorzieningen voor leerkrachten en docenten om elkaar te inspireren en leservaringen uit te wisselen. Daarvoor wordt vooral aangesloten bij digitale voorzieningen zoals **www.duurzaamheid.kennisnet.nl**; **www.natuurlijk.kennisnet.nl**; **www.davindi.nl/milieu**; **www.duurzaamheidsonderwijs.nl**;

- Er komen pilots op het gebied van NME bij Brede Scholen. De inzet is tevens gericht op de verspreiding kennis en ervaringen uit pilots voor toepassing op andere plaatsen.

Buitenschools:

- De ministeries LNV, VROM en OCW treden in overleg met NME-organisaties over de opzet van (regionale) pilots binnen de buitenschoolse opvang om NME-activiteiten te agenderen o.a. in de Brede School. De inzet is tevens gericht op de verspreiding van kennis en ervaringen uit pilots voor toepassing op andere plaatsen. Voor de financiering van deze pilots worden de bestaande subsidie-regelingen benut;
- Er wordt een (digitale) cursusmodule ontwikkeld voor ouders die zelf hun kinderen meer willen leren over natuur en milieu
- Via uitwerking inhoudelijke agenda interesseren van op jongeren gerichte media en programma's (televisie, gaming industry, internet-fora) voor natuur- en milieueducatie.

Resultaten in 2011

- 1. Binnenschools: elk kind komt op school minimaal 1x per jaar in aanraking met een NME-activiteit;**
- 2. Op daarbij passende momenten hebben LNV, VROM en OCW gesproken over de best mogelijke verankering voor NME in het onderwijs;**
- 3. Jaarlijks worden minimaal twee nascholingscursussen voor het Primair Onderwijs en twee nascholingscursussen voor het Voortgezet Onderwijs georganiseerd;**
- 4. NME hanteert actuele en aansprekende werkvormen, inclusief toepassing van ICT en moderne media, om aan te sluiten bij de moderne informatiesamenleving;**
- 5. Het bedrijfsleven is actief betrokken bij NME;**
- 6. Buitenschools: minimaal 20% van de Brede Scholen agendeert NME-activiteiten;**
- 7. Ouders hebben toegang tot informatie over de mogelijkheden om met hun kinderen met NME bezig te zijn.**

Acties (indicatief)	2008	2009	2010	2011	Na 2011
Onderwijs					
stimuleren aandacht NME in kerndoelen en examens	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
stimuleren NME in Voortgezet onderwijs	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
NME in onderwijssturing en omgaan met educaties	0,065	0,065	pm	pm	pm
(groene) stageplekken (*)	pm	pm	pm	pm	-
scholing en nascholing docenten	0,1	0,2	0,3	0,3	0,3
Buitenschools					
activiteiten voor- en buitenschoolse opvang (o.a. Brede School, BSO) Incl. bestaande mogelijkheden.	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
ontwikkelen (digitale) cursus voor ouders die met hun kinderen met NME bezig zijn	0,2	0,2	-	-	-
training voor (natuur) ouders/gidsen/begeleiders	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
TOTAAL focus op kinderen en jongeren	€ 3,53	0,965	0,965	0,8	0,8
					(0,8)

(*) NB. Ministerie LNV heeft in 2007 reeds een traject gestart om groene stageplekken te stimuleren ter waarde van € 1,8 miljoen. Hierbij zijn ook NME organisaties betrokken. Via andere subsidiekanalen (RDN) is reeds begonnen met stimuleren van NME op Brede Scholen.

Denken en doen

Beleid binnen dit speerpunt is gericht op het realiseren van een meer praktijkgerichte NME: het gaat om educatie door beleving, meedoen en invloed uitoefenen. Voor zowel volwassen als jongeren is het van belang om denken en doen te koppelen aan hun eigen gedrag.

Om dit bereiken is de volgende aanpak gekozen:

- Bij subsidieverstrekking kan een criterium worden gehanteerd om projecten voorrang te geven die uitdagend zijn om mensen direct in hun dagelijks handelen te prikkelen en in de dagelijkse praktijk toepasbaar zijn (keuzes in de supermarkt, bij woon-werk/schoolverkeer, bij woninginrichting e.d.) of die gericht zijn op meedoen (participatie) en invloed uitoefenen;
- De ministeries van VROM en LNV ondersteunen gemeenten bij het betrekken van niet-traditionele NME-organisaties bij de uitvoering lokaal NME beleid zoals bijvoorbeeld bewonersverenigingen, woningcorporaties, buurtverenigingen en organisaties van allochtonen en vrouwen;
- Via bestaande regelingen ('Groen en de Stad' en Regeling Draagvlak Natuur (RDN)) worden voorbeeldprojecten ontwikkeld waarin een relatie ligt tussen zorg voor natuur en milieu en de aanpak van wijken. Hierbij moet gedacht worden aan schooltuinen, groene speelplekken, groene schoolpleinen etc. Verspreiding van kennis uit deze projecten kan plaatsvinden via een (wijken)kennisnetwerk. Hier ligt een relatie met de 'krachtwijken' uit het kabinetsbeleid;

- De ministeries van LNV, VROM en OCW voeren periodiek effectmeting (gedragmonitor) uit om vast te stellen in welke mate mensen met NME-projecten in aanraking zijn gekomen en in hoeverre zij in hun dagelijkse praktijk bewust natuur- en milieuvriendelijke keuzen maken.

Resultaten in 2011

1. Minimaal 75% van de NME-activiteiten voor volwassenen is gericht op een concreet handelingsperspectief;
2. Er komen minimaal 10 voorbeeldprojecten van direct toepasbare 'groene' projecten in de wijk; kennis uit deze projecten is gemakkelijk vindbaar en toegankelijk;
3. NME heeft aantoonbaar bijgedragen aan het bewust maken van natuur- en milieuvriendelijke keuzen in de dagelijkse praktijk.

Acties (indicatief)	2008	2009	2010	2011	Na 2011
ondersteunen gemeenten voor strategie om burgers en organisaties te activeren voor NME	0,1	0,1	-	-	
opzetten minimaal 10 voorbeeldprojecten groene 'leerplekken irt wijkaanpak' en overdragen kennis	-	0,1	0,1	-	
versterken buitenschoolse mogelijkheden NME (o.a. Kibo, Schooltuinen, groene speelplek, etc.)	-	0,2	0,4	0,3	-
verbinden van NME met concrete handelingspraktijken, zoals voedsel, gezondheid, wonen etc. (ook verbinden met andere educaties), -behoefte- gebruiksonderzoek, -meting + herhaling	0,2	0,2	0,1	-	-
- gemeenten vragen om strategie uit te werken om burgers en organisaties te activeren voor NME - stimulering pilot gemeenten	0,3	0,2	-	-	-
TOTAAL denken en doen	€ 2,4	0,6	0,8	0,6	0,3

Bestuurlijke samenwerking

De ministeries van LNV, VROM en OCW nemen het initiatief om een stuurgroep te vormen voor natuur- en milieueducatie met bestuurders van LNV, VROM, IPO, VNG en UvW. De stuurgroep krijgt de volgende taken voor natuur- en milieueducatie mee:

- Afstemmen en afspreken onderlinge taken en verantwoordelijkheden;
- Vaststellen uitvoeringsprogramma op basis van deze nota, waaronder inhoudelijke prioriteiten voor uitwerking;
- Signaleren bestuurlijke en inhoudelijke dwarsverbanden en verbinden initiatieven;
- Regie voeren over de uitvoering, toezien op de voortgang en hierover rapporteren;
- Strategie opstellen voor betrekken bestaande en niet-traditionele

- NME-organisaties bij nieuwe aanpak;
- Uitdragen ambities en prioriteiten naar alle betrokken partijen.
  - De uitvoering van het NME beleid te koppelen aan het beleid ten aanzien van het programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling.

Aansluiting van de te vormen stuurgroep bij bestaande bestuurlijke structuren heeft hierbij de voorkeur. Dit is vergelijkbaar met de structuur van het programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling.

Resultaten in 2011

1. Er is een actieve (interbestuurlijke) stuurgroep, die minimaal 2x per jaar bijeenkomt;
2. Er zijn afspraken gemaakt over de taken en verantwoordelijkheden (gerealiseerd in 2008);
3. Er is een gezamenlijk uitvoeringsprogramma om het beleid dat in de vijf speerpunten is uitgewerkt, te realiseren.

Acties (indicatief)	2008	2009	2010	2011	Na 2011
- effectievere aanpak: bestuurlijke samenwerking: bestuurlijke stuurgroep	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
- agenderen ambities en prioriteiten t.b.v. doorgaande lijn: rijk ↔ lokaal, beleid ↔ uitvoering, bijv. naar consulentschappen en NME netwerken - beleidssignalering, relatie NME met beleid N,M,O, en internationaal, afstemmen activiteiten, formuleren programma	0,1	0,1	0,1	0,1	-
TOTAAL effectievere samenwerking	€ 1,2	0,3	0,3	0,3	0,3
					(0,2)

5.2 Programmabrede en ondersteunende activiteiten

Het succes van het beleid is mede afhankelijk van het functioneren van het 'systeem NME' als geheel. NME is een kennisintensief werkteerrein waarop veel actoren actief zijn, die in interactie met diverse doelgroepen NME tot uitvoering brengen. Om dit werkteerrein optimaal te laten functioneren, wordt aan de volgende voorwaarden voldaan:

- Er is een goed functionerend kennissysteem;
- De kwaliteit van NME is gewaarborgd;
- Er vindt monitoring en evaluatie van het NME-beleid plaats;
- Er is ondersteuning voor de interbestuurlijke samenwerking (stuurgroep) gericht op de uitvoering en coördinatie van het programma;
- Het financieel instrumentarium is op passende wijze ingericht.

Kennis en kwaliteit

De afgelopen tijd is veel kennis ontwikkeld over inhoud, methodiek en didactiek van NME. Eerder in deze nota is vastgesteld dat de verspreiding en doorwerking naar de uitvoeringspraktijk echter (nog) te wensen overlaat. De aanwezige kennis is soms onvoldoende ontsloten, is niet voor iedereen toegankelijk of er bestaat geen overeenstemming over de kwaliteit en algemene toepasbaarheid ervan. In deze situatie komt nauwelijks verandering omdat de verantwoordelijkheid voor regie over de kennis niet is belegd.

In grote lijnen geldt dit ook voor kwaliteitsstandaarden. Er is een aantal kwaliteitsstandaarden ontwikkeld, maar het ontbreekt vooralsnog aan overeenstemming over toepasbaarheid en de toegankelijkheid is nog onvoldoende. (Potentiële) opdrachtgevers en afnemers van NME zoals scholen kunnen nog wel beoordelen of een bepaalde activiteit, product of organisaties 'leuk' is of aardige dingen doet, maar meer inzicht in de kwaliteit van NME-producten en -diensten kan het vertrouwen laten toenemen.

Om te komen tot een landelijk (dekkend) systeem van kennisontwikkeling, -verspreiding en -toepassing en een landelijk geldende kwaliteitsstandaard, moeten drie functies worden gerealiseerd:

- een actieve kennisagenda, met articulatie van kennisvragen en inbreng in onderzoeksprogrammering;
- een systeem van vraaggestuurde kennisuitwisseling tussen wetenschap en praktijk en vice versa (state of the art's, behoefteonderzoeken, kennis databases, leerkringen etc.)
- een goed werkend kwaliteitssysteem voor NME, met betrekking tot inhoud, methode, didactiek, producten en diensten, organisatie, etc.

Het ministerie van LNV heeft begin 2008 reeds opdracht gegeven voor het opzetten van een kennisnetwerk. Dit wordt in het programma NME 2008-2011 uitgebouwd naar een structureel kennissysteem. Essentieel daarbij is dat de verantwoordelijkheid voor de regie en aansturing van het kennisnetwerk duidelijk wordt belegd. Binnen de looptijd van deze NME-nota wordt gekeken of een kennisnetwerk kan worden verankerd door de oprichting van een kenniscentrum. Hierbij zou ook het beheer van een kwaliteitssysteem kunnen worden ondergebracht.

Evaluatie en monitoring van NME-beleid

De nieuwe aanpak wordt door monitoring regelmatig getoetst op effectiviteit. Voorwaarde is dat op meer systematische wijze wordt gekeken naar de resultaten van NME dan tot nu toe gebeurde.

Het monitorsysteem schenkt aandacht de (on)mogelijkheden voor input (instrumenten) in relatie tot output (activiteiten), outcome (leeropbrengsten) en effect (bijv. gedragsverandering).

Voor een aantal aspecten van het voorgenomen beleid in deze nota geldt dat er onvoldoende zicht is op de huidige stand van zaken.

Nulmetingen worden uitgevoerd met betrekking tot de situatie van NME in het onderwijs; de 'witte plekken' ten opzichte van de canon; de buitenschoolse NME; het imago van NME en de aanwezigheid van NME op internetplatforms.

In diverse behoefteonderzoeken wordt regelmatig vastgesteld of NME in lijn ligt met de verwachtingen en wensen van de samenleving. Bij de evaluatie van de activiteiten en resultaten worden ook jongeren betrokken. Als prioriteitsdoelgroep van het NME-beleid is het belangrijk dat zij hun mening geven over activiteiten en producten en dat geluisterd wordt naar hun adviezen voor verbetering.

Programma- management, ondersteuning en regie

De te vormen interdepartementale en interbestuurlijke stuurgroep wordt ondersteund door een programmabureau en een (ambtelijke) werkgroep. De werkgroep bestaat uit vertegenwoordigers van de deelnemende partijen van de stuurgroep. Daarnaast kan een aantal vertegenwoordigers van andere spelers rond NME (NME-organisaties, onderwijs) worden uitgenodigd in de werkgroep. De werkgroep coördineert de uitvoering door het programmabureau. Het programmabureau biedt ruimte aan het secretariaat en aan het programmamanagement dat het NME-beleid en het NME-uitvoeringsprogramma van de stuurgroep (laat) uitvoeren en zorgt voor verbinding met en tussen organisaties en initiatieven. Het programmabureau voert tevens regie over het kennis- en kwaliteitssysteem en bereidt de mogelijke inrichting van een kenniscentrum voor.

Aanpassing bestaand financieel instrumentarium

Kenmerk van het nieuwe beleid is de programmatische aanpak. Voorgestelde beleidsacties worden deels uitgevoerd via opdrachten en deels via eenmalige subsidies. Het rijk neemt het voortouw, maar het is de bedoeling dat de reguliere uitvoering (zoals exploitatie NME-organisaties, onderwijsactiviteiten etc.) door andere overheden en private partijen wordt overgenomen. Het rijk gaat na hoe een aantal bestaande financiële stromen, waaronder ook die van andere overheden, hiertoe kunnen worden ingericht.

Voor een aantal bestaande (rijks)instrumenten en subsidieregelingen kunnen nieuwe criteria (prioriteiten, eisen) worden gesteld. In het kader van de speerpunten van beleid geldt dit bijvoorbeeld voor nieuwe doelgroepen, de eisen vanuit de inhoudelijke agenda en het daaraan gekoppelde programma, de wens tot participatie, het bieden van een handelingsperspectief, het betrekken van jongeren, toepassing van nieuwe media en ICT en het betrekken van nieuwe partijen, de mate van vraagsturing, het toepassen van nieuwe kennis, aansluiting en doorwerking via het kennissysteem, etc.

Resultaten in 2011

1. Er is een kennisnetwerk waarin de actoren samenwerken aan kennisverspreiding. Onderdelen hiervan zijn:
  - een jaarlijkse kennisagenda
  - een jaarlijks overzicht van scholingsbehoefte en scholingsaanbod NME
  - kennisbeheer en -verspreiding;
2. De verantwoordelijkheid voor de regie op het kennissysteem is belegd;
3. Er is een kwaliteitssysteem met een actieve certificering, dat een rol speelt in de vraag;
4. Er is een programmabureau dat actief de stuurgroep ondersteunt, waarvan de werkzaamheden en activiteiten zichtbaar zijn in jaarplannen en jaarverslagen;
5. Er is een monitor NME waarin de NME-beleidsresultaten tweejaarlijks worden gerapporteerd;
6. Financiële instrumenten zijn aangepast om het NME-beleid te ondersteunen.

Acties (indicatief)	2008	2009	2010	2011	Na 2011	
ondersteuning stuurgroep en programma-management, (secretariaat, regie, kennisnetwerk) (*)	0,4	0,4	0,4	0,4	-	
oprichten kenniscentrum in opvolging van kennis-transfer NME van LNV	0,1	0,1	0,2	0,2	0,5	
centrale regie kennissysteem:						
kennisagenda + inbreng in vraagarticulatie onderzoek	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	
kennismanagement, incl. overzicht professionaliseringsbehoefte en scholingsmogelijkheden en professionalisering NME-werkveld	0,1	0,1	0,1	0,2	-	
creëren opleidingen NME	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	
kwaliteitsborging (o.a. Keurmerk NME) en stimuleren gebruik kwaliteitseisen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1-	
onderzoeken w.o. gedragsmonitor (WUR)	pm	pm	pm	pm		
innovatie in NME projecten (via o.a. bestaande RDN mogelijkheden)	RDN	RDN	RDN	RDN	RDN	
evaluatie en (beleids)monitor	0,1	-	0,1	-	0,1	
TOTAAL denken en doen	€ 2,4	0,9	0,9	1,1	1,1	(0,9)

(*) NB. Ministerie LNV heeft een kenniscirculatie transfer van € 0,5 mln. ingezet om een actief lerend netwerk in de NME-sector te bevorderen. Ook loopt een opdracht aan WUR om een actieve vraagarticulatie te onderzoeken.

Hoofdstuk 6

Uitvoeringsstrategie en financiële paragraaf

6.1 Uitvoeringsstrategie

In hoofdstuk 5 geeft de Rijksoverheid aan welke acties ze de komende jaren van plan is in te zetten. Daarbij is essentieel dat ook anderen zich aansluiten zowel in doelen als in inspanningen en budgetten. Dit is niet alleen van belang voor een betere bestuurlijke samenwerking, maar ook om te verzekeren dat instrumenten en financiële mogelijkheden van de verschillende partijen efficiënt en effectief kunnen worden verbonden en ingezet. Voorkomen moet worden dat NME als een geïsoleerde activiteit plaatsvindt.

De interdepartementale en interbestuurlijke stuurgroep zal in een jaarlijkse programmering stapsgewijs vormgeven aan de uitvoering. Zo wordt gewerkt aan een zo efficiënt en effectief mogelijke – gezamenlijk gedragen – aanpak. Dit biedt de mogelijkheid om aansluiting en verbinding te zoeken met doelen, activiteiten en budgetten van verschillende overheden en maatschappelijke partijen, bijvoorbeeld voor bepaalde thema's en doelgroepen, om grotere effecten te bereiken.

Zo is bijvoorbeeld de inzet van andere kennisinstrumenten van het groene kennissysteem van LNV waardevol voor het NME beleid (o.a. Regeling Draagvlak Natuur, de Regeling Kennisverspreiding en Innovatie Groen Onderwijs); zet OCW – vanuit NME optiek relevante - middelen uit via intermediairen (o.a. Beta- Techniek, SLOA-middelen, Brede School-experimenten), zetten scholen zelf middelen in, en is er raakvlak met andere (educatieve) initiatieven als maatschappelijke stages, Brede School, Klimaatakkoord rijk en gemeenten, Programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling etc. Het ministerie van Verkeer en Waterstaat zal bij de uitvoering van de in de Watervisie aangekondigde educatie-activiteiten afstemmen en verbinding leggen met de uitvoering van het NME-beleid.

Binnen het groene kennissysteem (ministerie LNV) doet zich een aantal mogelijkheden voor die concrete synergie opleveren, waaronder de inzet van onderzoeksmiddelen (DLO en WUR- programmering en Open Programmering) en mogelijkheden voor kenniscirculatie (o.a. projecten op gebied van Jeugd en Natuur, voorlichtingstenders, project smaaklessen, etc.). Een bijzondere plaats in het groene kennissysteem neemt de Groene Kennis Coöperatie (GKC, zie kader) in.

In 15 vraaggestuurde, meerjarige GKC-programma's wordt vanaf medio 2007 gewerkt aan kennisontsluiting, –verspreiding en –benutting ter ondersteuning van het LNV-beleid. Binnen deze programma's worden per thema relevante activiteiten en financiering van de instellingen en andere stakeholders samengebracht met het oog op externe werking, samenhang, transparantie en verduurzaming. Voor het NME-beleid zijn met name de volgende GKC-programma's van belang:

- Regionale Transitie deels gericht op plattelandontwikkeling deels op inrichting van groen in/rond de steden (o.a. kracht-wijken);
- Groene Kennis voor Burgers (o.a. NME, maatschappelijke groene stages en Smaaklessen), met als kernopdracht de ontwikkeling van een infrastructuur voor groene educatie;
- Natuur en Landschap.

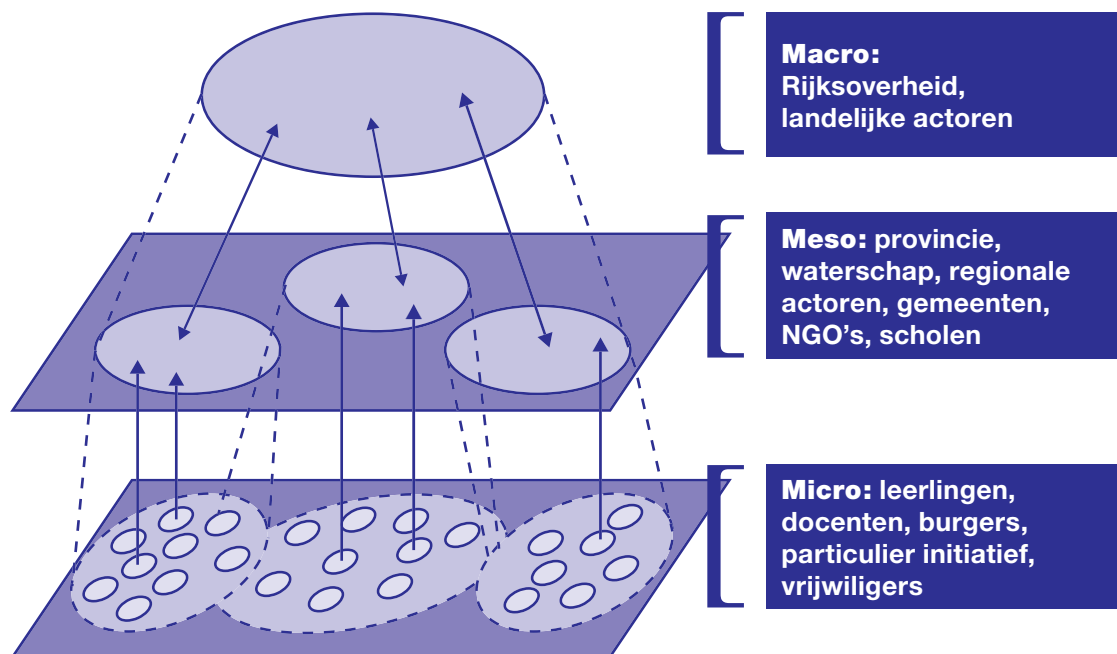
De GKC-programmering wordt vanuit LNV gestimuleerd via de Regeling Kennisverspreiding en Innovatie Groen Onderwijs en door opdrachten aan ondersteunende organisaties.

De nieuwe aanpak van het NME-beleid is erop gericht dat er samenhang ontstaat tussen activiteiten op macro-, meso – en microniveau, van beleid tot uitvoering. Inzet is te komen van een gefragmenteerd beleid naar een samenhangend beleid van de verschillende lagen en actoren. Daarbij kan sprake zijn van diversiteit en verschillende snelheden.

Duurzaamheid van onderstroom tot draaggolf (J. Rotmans cs).

Samengevat betekent dit dat het beleid wordt uitgevoerd via een cyclus van agenderen, programmeren, uitvoeren en evalueren, waarvan de coördinatie bij de stuurgroep NME ligt.

Daarbij gelden de volgende aandachtspunten:

- Programmatisch uitwerking van vijf speerpunten van beleid via gezamenlijk uitvoeringsprogramma overheden;
- Aansluiting en verbinding zoeken met andere doelen, activiteiten en budgetten van departementen en andere overheden, NME-organisaties en maatschappelijke organisaties door een jaarlijkse cyclus van werkprogramma's, waarbij de NME-infrastructuur wordt benut en versterkt;
- Waar mogelijk de uitvoering van NME beleid baseren op cofinanciering. Dit komt ten goede aan betere vraaggerichte programma's en arrangementen en het beoogde commitment, initieel en structureel (verduurzamen). Het verbinden van initiatieven en geldstromen kan cofinanciering betreffen van bijvoorbeeld provincies, gemeenten en maatschappelijke organisaties, maar ook uitvoerende organisaties, zoals onderwijsinstellingen, -ondersteuning en NME-organisaties en private financiers;
- Inzet van andere instrumenten voor versterking van de NME-infrastructuur, zoals het groene kennissysteem van LNV, met het oog op betere presentatie, toegankelijkheid en benutting van NME-kennis,

-producten en -activiteiten. Ook wordt voorzien in een snelle inventarisatie en (digitale) ontsluiting van NME-producten begin 2008. Deze versterking wordt gevonden in betere verbinding van NME-organisaties en -expertise, landelijk en regionaal, met het groene kennisstelsel. Onder meer via de Open Programmering en in samenhang met het GKC-programma Groene Kennis voor Burgers;

- Via monitoring en onderzoek zullen de voortgang en resultaten van het NME-werk systematisch in kaart worden gebracht maar ook de bijdrage daaraan vanuit verschillende financieringsbronnen. Dit ter ondersteuning van de sturing via afspraken, agendering en programmering. Prioriteit voor 2008 is een nulmeting.

6.2 Financiële paragraaf

Hieronder is het benodigde budget per speerpunt en de programma-brede activiteiten voor de periode 2008 t/m 2011 (in miljoen euro) samengevat.

Begroting uitvoering

	2008	2009	2010	2011	Totaal
Inhoudelijke agenda	1,1	1,1	1,1	1,4	4,7
Vraagsturing	1,2	1,0	1,1	1,1	4,4
Jeugd en jongeren: generatie NU	0,965	0,965	0,8	0,8	3,53
Denken en doen	0,6	0,8	0,6	0,3	2,3
Bestuurlijke samenwerking	0,3	0,3	0,3	0,3	1,2
Programmabrede activiteiten	0,9	0,9	1,1	1,1	4,0
TOTAAL	5,065	5,065	5,0	5,0	20,13

Financiële dekking

	2008	2009	2010	2011	Totaal 2008-2011
LNV	4,0	4,0	4,0	4,0	16,0
VROM	1,0	1,0	1,0	1,0	4,0
OCW	0,065 (via aansturing onderwijs- ondersteuning)	0,065	-	-	0,13
TOTAAL	5,065	5,065	5,0	5,0	20,13

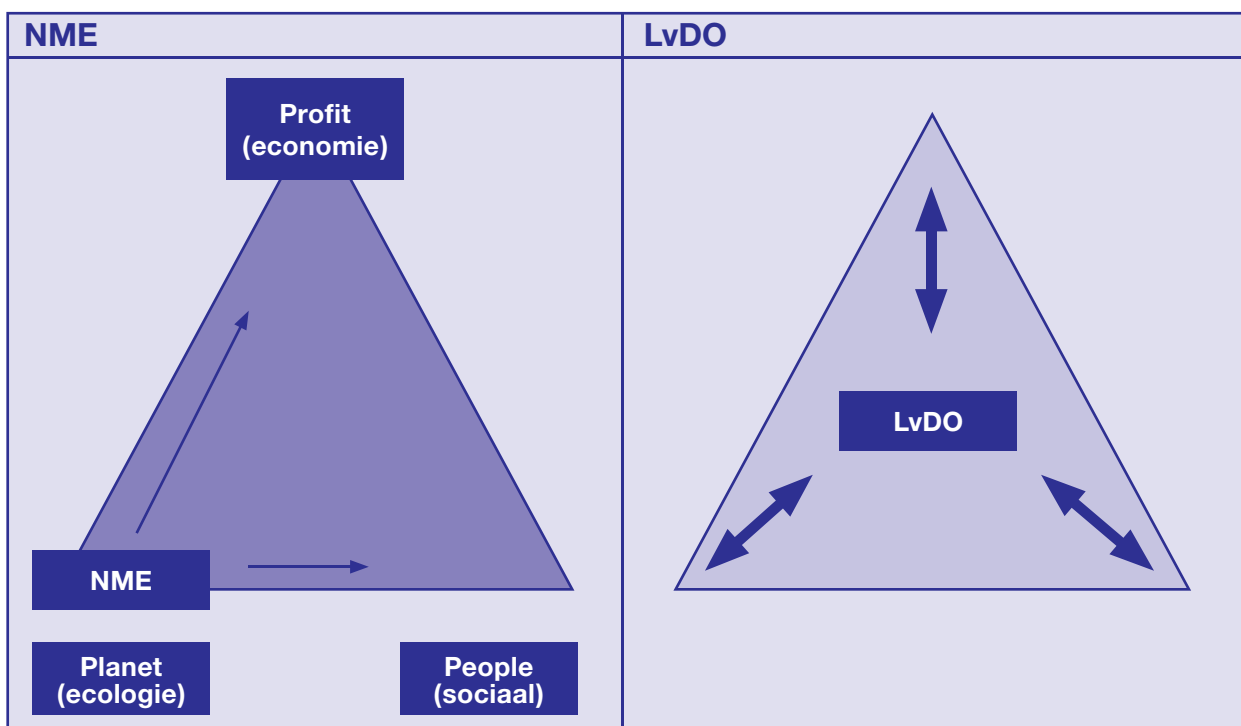
Bijlage 1: Relatie met LvDO en NME als instrument voor beleid

Relatie met leren voor duurzame ontwikkeling

NME staat niet meer op zichzelf. Bij een toenemende druk op natuur en milieu door economische en sociale ontwikkelingen kan NME niet meer los gezien worden van het zoeken naar een balans waarin ecologische ontwikkeling verbonden wordt met economische dynamiek en sociale ontwikkeling. Hiermee komt NME in de bredere context van duurzame ontwikkeling, waarbij ‘people – planet – profit’ met elkaar worden verbonden en gekoppeld aan een bewustzijn van ‘daar’ en ‘later’.

De aanpak in deze nota beschouwt NME als belangrijke voorwaarde voor ‘leren voor duurzame ontwikkeling’. Duurzame Ontwikkeling is echter een concept dat brede invulling heeft. Op dit brede terrein is sinds enkele jaren het programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling (LvDO) actief. LvDO is ontstaan op basis van vroegere NME-programma’s, maar strekt verder. Zowel qua inhoud als qua leerprocessen. NME richt zich voornamelijk op de ‘planet’ -kant van de duurzaamheidsdriehoek, daar waar LvDO de gehele driehoek beschouwt als het leergebied en ook andere ingangen kan hebben dan NME om over duurzame ontwikkeling te praten. LvDO brengt sociale leerprocessen in, in het onderwijs, bij organisaties (overheden, bedrijven kennisinstellingen, NGO’s) en bij participatieve besluitvormingstrajecten, daar waar NME zich richt op het overdragen van informatie en activeren van competenties bij het individu.

Een schematische voorstelling:

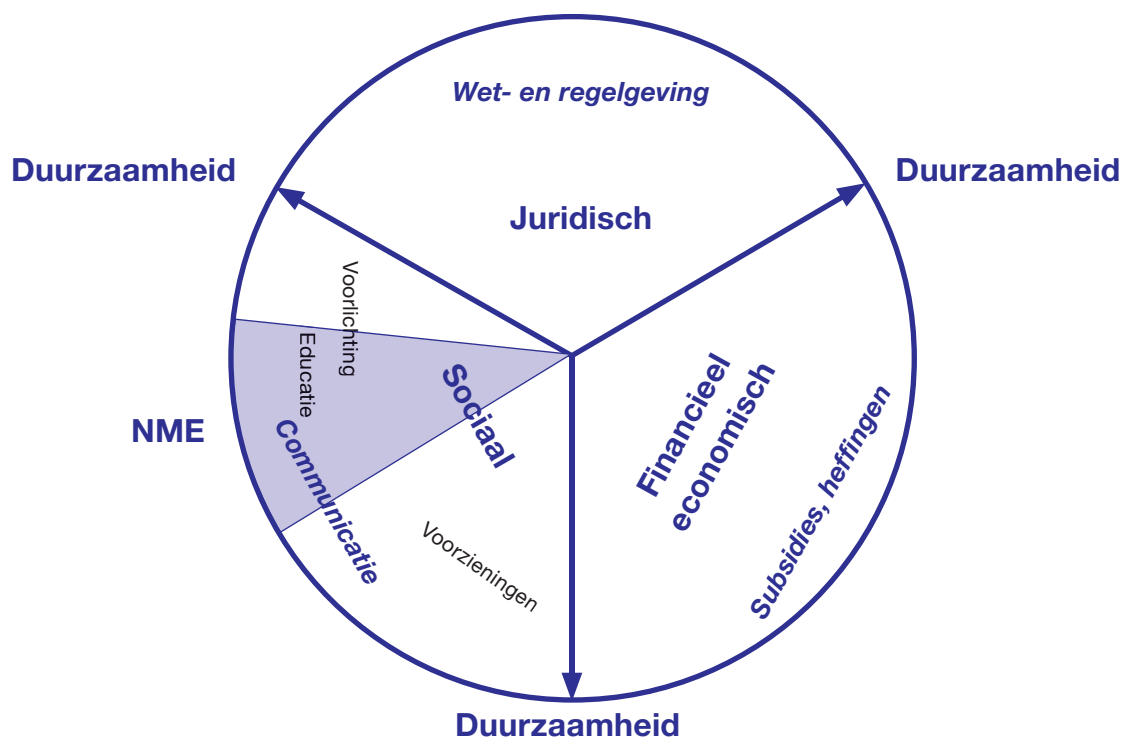

NME als belangrijke voorwaarde voor leren voor duurzame ontwikkeling

NME als instrument voor beleid

‘De overheid, dat wil zeggen niet alleen het rijk, maar ook de provincies, gemeenten en waterschappen, beschikt over verschillende instrumenten om duurzaamheid en leefbaarheid vorm te geven: juridische instrumenten als wet- en regelgeving, financieel-economische instrumenten als subsidies en heffingen, en sociale instrumenten als overleg, voorlichting en educatie. Willen eerstgenoemde instrumenten goed functioneren - denk aan de handhavingproblematiek - dan kan dat niet zonder begrip, actieve steun en handelingsbereidheid (‘draagvlak’) in de samenleving. Voor het verkrijgen van draagvlak is het sociaal instrumentarium onontbeerlijk. NME vormt een belangrijk onderdeel van dit instrumentarium (zie onderstaand schema). Met een kwalitatief goede NME beschikt de overheid over een waardevol onderdeel van de ‘instrumentenmix’ om duurzaamheidsbeleid gestalte te geven.’

uit: Nota NME 21, beleidskader Leren voor een Duurzame Samenleving, 2000.

De positie van NME temidden van de instrumenten voor duurzaamheidsbeleid

Bijlage 2: Beleidsmatige ontwikkelingen rond NME

In deze bijlage wordt beschreven welke ontwikkelingen op het gebied van natuur- milieu- en onderwijsbeleid rond NME plaatsvinden. Deze ontwikkelingen bepalen de context waarin NME(beleid) vorm krijgt.

Ministerie van LNV

Door het ministerie van LNV georganiseerde onderzoeken door onder andere Alterra (Children and biodiversity) en het Consumentenpanel⁹ constateren dat de afstand tussen jeugd en natuur groot is en dat er sprake is van een onwenselijke 'kloof'. In de Natuurbalans 2003 én 2006 is te lezen dat mensen op zich wel bij de natuur betrokken zijn, maar dat de actieve betrokkenheid nog klein is. Het ministerie van LNV maakt zich er sterk voor om natuur, natuurbeleid en maatschappij dichter bij elkaar te brengen. Een van de middelen is een sterkere inzet op educatie. In het te ontwikkelen programma 'Jeugd, Natuur, Voedsel en Gezondheid' is educatie opgenomen als één van de activiteiten die de kloof tussen met name jeugd en natuur moeten verkleinen.

Naast de geconstateerde 'vervreemding' stimuleert nog een andere ontwikkeling het belang van educatie. De relatie tussen overheid en burgers is veranderd. Beleid komt, zowel nationaal als lokaal, steeds vaker in samenspraak met belanghebbenden tot stand. Zoals eerder aangegeven zijn participatie en dialoog sleutelwoorden voor het kabinet. Participatie vraagt om betrokken burgers met inzicht in verschillende maatschappelijke issues. Het kabinet staat een werkwijze voor waarbij de overheid voor het ontwikkelen van beleid dat aansluit bij wat mensen belangrijk vinden, het gesprek aangaat met burgers en maatschappelijke organisaties.

Een van de onderwerpen waarbij NME expliciet aan de orde komt is het beleid rond biodiversiteit. In de nota NME is op een aantal plaatsen al verwezen naar de hoofdstukken 'communication, education, participation, awareness' (CEPA) van de Convention on Biodiversity (CBD), maar ook wordt in het Nederlandse beleidsprogramma over biodiversiteit (nationaal én internationaal) expliciet een opdracht voor NME opgenomen. Het gaat onder meer om het duidelijk maken van het belang van waarden en functies van biodiversiteit.

⁹ Zie *Beleidsdossier Consumentenplatform, Jeugd en Natuur, november 2006*

'Het vergroten van de bewustwording en zichtbaarheid van vitale functies en belangrijke waarden van biodiversiteit voor mensen worden als een uitgangspunt gehanteerd bij het ondersteunen, formuleren of uitvoeren van communicatie- en educatieactiviteiten. Dit omvat enerzijds overheidscommunicatie over de prioriteiten van het beleidsprogramma over biodiversiteit en anderzijds educatiebevordering middels een beleidsnota over Natuur- en Milieueducatie (NME), het formuleren van een vervolgprogramma Leren voor Duurzaamheid en de uitvoering van de Regeling Draagvlak Natuur (RDN)'.

uit: conceptbeleidsprogramma over biodiversiteit

Ministerie van VROM

Het ministerie van VROM streeft ernaar burgers beter te betrekken bij de beleidsvoorbereiding en uitvoering. NME kan daaraan een bijdrage leveren door haar rol in de vorming van bewuste burgers, die zich betrokken voelen bij natuur en milieu en bij de besluitvorming daarover in hun buurt of wijk (of nationaal, dan wel internationaal). Maar ook de rol van NME in de vorming van houding en gedrag van mensen is belangrijk voor het milieu- en leefomgevingsbeleid. Bijvoorbeeld voor de doelstellingen van het programma Schoon en Zuinig: burgers kunnen in belangrijke mate bijdragen aan deze doelstellingen door bijvoorbeeld het eigen energieverbruik te verminderen of hun CO₂ uitstoot te compenseren. Ook aan andere programma's binnen de pijler duurzame leefomgeving van het regeerakkoord zoals Mooi Nederland kan NME daarmee een bijdrage leveren.

De noodzaak tot het beter betrekken van burgers bij milieubeleid, het bereiken van verschillende groepen in de samenleving en het belang van lokale initiatieven is reeds in de Toekomstagenda Milieu aangegeven. Milieueducatie kreeg daarbij een rol om het milieubeleid dichterbij burgers te brengen. Net als bijvoorbeeld communicatie en burgerinitiatieven.

In het recent gesloten Klimaatakkoord tussen rijk en gemeenten is NME ook een van de genoemde instrumenten.

Ministerie van OCW

Verankering in de kerndoelen van het basisonderwijs was een belangrijk element van het NME-beleid in de jaren '80 en '90. De ontwikkelingen in het onderwijs van de afgelopen jaren leidden echter tot nieuwe vormen van sturing en dus tot een heroverweging van de aanpak. Daarbij zijn de volgende ontwikkelingen te signaleren:

- Scholen krijgen zowel financieel (lumpsum) als onderwijsinhoudelijk (globale kerndoelen) steeds meer ruimte om hun eigen verantwoordelijkheid te nemen bij de inrichting van het onderwijs. Enerzijds geeft

dit scholen de mogelijkheid om het leerprogramma over natuur en milieu beperkter in te vullen; anderzijds biedt dit ook mogelijkheden voor scholen om aan veel meer aspecten en op andere wijzen aandacht te besteden aan de natuur en het milieu;

- In de randvoorwaardelijke sfeer heeft het onderwijs duidelijke taakopdrachten gekregen. Burgerschapsvorming is een expliciete wettelijke opdracht voor het onderwijs geworden. NME kan bijdragen aan 'verantwoordelijkheid nemen', en 'actief burgerschap'. NME is dan ook een uitstekende invulling van de opdracht tot burgerschapsvorming;
- De toegenomen eigen verantwoordelijk in de onderwijssector heeft onder andere als gevolg dat er sectororganisaties in het onderwijs ontstaan: VO-raad, PO-raad en PO-Platform-innovatie. De sectororganisaties zijn aanspreekbaar voor de kwaliteit en de inhoud van het onderwijs. Dit betekent dat er centraal meer mogelijkheden komen om het onderwijs te interesseren voor NME;
- Op lokaal niveau zijn de afgelopen jaren veel 'Brede Scholen' gerealiseerd. In Brede Schoolverband kunnen basisscholen en scholen voortgezet onderwijs samenwerken met opvanginstellingen, sportclubs, culturele instellingen en vele andere. De behoefte aan buitenschoolse en voorschoolse opvang en de wens om in deze tijd een educatief verantwoorde invulling te geven, biedt mogelijkheden op het gebied van NME;
- De stimulering van beta-vakken en techniek ('betatechniek'), zowel in de het onderwijs als in docentenopleidingen kan een stimulans zijn voor NME.

Bijlage 3: Beschrijving van het NME-veld

In 2003 is door het Expertisecentrum van het ministerie van LNV een rapport uitgebracht met een registratie van de stand van zaken van het werkveld NME. Deze zogenaamde 'Staalkaart NME' geeft een beeld van de grote verscheidenheid in organisaties en activiteiten. Er zijn geen redenen om aan te nemen dat sinds deze rapportage de situatie ingrijpend veranderd is.

Het NME-veld bevat ruim 250 organisaties. Daarbij worden zowel de 'kernorganisaties': de lokale, regionale en landelijke organisaties die NME als hoofdtaak hebben, als de 'schil-organisaties': dierentuinen, bezoekerscentra, natuurmusea e.d., waar educatie een nevenactiviteit is, meegerekend. In 2003 bestonden in de kern van NME ongeveer 850 regulieren banen en 450 ID/WW-banen. Daarnaast zijn er duizenden, zo niet tienduizenden vrijwilligers actief. Alleen het IVN, Vereniging voor Natuur- en Milieueducatie, heeft al 17.000 geregistreerde vrijwilligers, verdeeld over bijna 180 afdelingen. Het in kaart brengen van de organisaties levert het volgende beeld¹⁰. Er zijn:

- ruim 130 NME-centra, waarvan ongeveer de helft een regionale en de andere helft een gemeentelijke functie heeft;
- 11 provinciale (IVN) consulentschappen (Overijssel heeft een eigen provinciale organisatie: de stichting NMO);
- 3 landelijke professionele NME-organisaties in de 'kern' (IVN, SME- Stichting Milieu Educatie en Stichting Veldwerk Nederland);
- ruim 70 bezoekerscentra;
- 10 dierentuinen;
- ruim 30 natuurhistorische musea;
- een veelheid aan botanische tuinen, heemtuinen, schooltuinen en kinderboerderijen.

Bij de kleine, lokale of regionale NME-organisaties is de hoofdactiviteit het verzorgen of ondersteunen van educatie in het primaire onderwijs. Alle organisaties bieden lespakketten, leskisten en (buitenschoolse) activiteiten voor schoolkinderen aan. Sommige NME-organisaties geven zelf lessen (1e lijns), maar de meeste tijd gaat naar het faciliteren hiervan (2e lijns). Daarnaast verzorgen de organisaties cursussen voor docenten (3e lijns, train the trainer). Bij het vormgeven van de educatie wordt vaak gebruik gemaakt van voorzieningen zoals een kinderboerderij of ander NME-centrum.

Naast het ondersteunen van NME in het onderwijs, houden veel natuur- en milieuorganisaties zich momenteel ook buiten de school met

¹⁰ Staalkaart NME, 2003, pagina 11

NME bezig. Het betreft dan met name de grotere organisaties in de NME-kern. Zij richten zich met hun NME-producten en -diensten ook op het informele/buitenschoolse leren en verbreden zich daarbij naar specifieke doelgroepen buiten het formele onderwijs, zoals o.a. jongeren, allochtonen, vluchtelingen en ouderen, maar ook maatschappelijke organisaties en overheden op verschillende niveaus. Voor deze laatste doelgroep betreft het onder andere beleidsvorming en -beïnvloeding en advisering van bijvoorbeeld gemeenten.

Het belang van het buitenschoolse leren over natuur en milieu werd reeds benadrukt in de Nota 'Natuur- en Milieu-Educatie, een meerjarenvisie' (1988): 'Natuur- en milieu-educatie in de betekenis van het verwerven van ecologische basisvorming kan en mag niet ophouden bij het formele onderwijs.'

NME vereist als het ware 'een leven lang leren'. Deze informele NME heeft vervolgens met name in de NME-Extra Impuls (1996) een prikkel gekregen, waarbij 'ontwikkeling en implementatie van buitenschoolse NME' één van de hoofddoelstellingen is' (Interdepartementale Stuurgroep Kaderplan NME, 1996). Sindsdien zijn er vele initiatieven ontwikkeld, zowel landelijk, als ook regionaal en lokaal met steeds meer aandacht voor nieuwe, buitenschoolse doelgroepen. Hierbij zijn niet alleen de natuur- en milieuorganisaties, maar ook andere maatschappelijke organisaties, groepen en burgers betrokken.

Een opvallende conclusie in de Staalkaart NME, is dat het thema 'natuur' er meer uitspringt dan het thema 'milieu'. De kleine, lokale en regionale NME-centra richten zich voornamelijk op natuurthema's met daarnaast als goede tweede en derde de thema's 'landbouw en voedsel' en 'klimaat en energie'. Ook de bezoekerscentra zijn met name actief op het gebied 'natuur'. Grotere organisaties geven naast 'natuur' net zo vaak aandacht aan thema's als 'mensen' (leefbaarheid), 'ruimte' en 'landbouw en voedsel'.

Het Nederlandse debat over het begrip duurzame ontwikkeling, heeft in de NME-sector inhoudelijk een grote impact gehad. Werd in het landelijke beleid leren voor duurzaamheid en leren voor duurzame ontwikkeling als vanzelfsprekend geïntroduceerd als opvolging van NME, in het NME-werkveld is een ware zoektocht ontstaan naar wijzen om leren voor duurzame ontwikkeling in te passen in of een plaats te geven naast de bestaande natuur- en milieueducatie. Diverse organisaties verbreden hun activiteiten van natuur- en milieueducatieve basisvorming naar 'leren voor duurzaamheid'. De aandacht gaat daarbij niet meer uitsluitend uit naar de fysieke leefomgeving, maar ook naar economie en samenleving in relatie tot de mondiale en tijddimensie (Nota LvDO 2004). De ideeën en de activiteiten m.b.t. NME rond de

eeuwwisseling zijn dan ook sterk gericht op verbreding en uitbouw. Het programma 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling' (2004-2007) kent aan NME een plaats toe gelijkwaardig aan andere educaties die een rol spelen binnen de dimensies van duurzaamheid. Verkeers- en gezondheidsonderwijs bijvoorbeeld, of educatie gericht op ontwikkelings-samenwerking. Tegen deze opvatting verzet zich onder andere Dieuwke Hovinga van de Universiteit Utrecht. Al in 1994 stelde zij:

'Om mee te kunnen doen met duurzame ontwikkeling is ecologische basiskennis en kennis over en inzicht in samenhangen tussen ecologische en maatschappelijke processen voorwaardelijk. (...) Omdat andere educaties geen (structurele) invulling geven aan deze kennisinhouden in onderlinge samenhang, is het wenselijk dat binnen het leergebied NME leertrajecten over duurzame ontwikkeling planmatig worden uitgewerkt.' (Hovinga, 1994)

Binnen deze visie heeft NME een ondersteunende rol. Daarbij wordt verondersteld dat NME zowel bijdraagt aan het maatschappelijk draagvlak voor natuur als aan het draagvlak voor natuurbeleid. Om een zorgvuldige 'duurzame' afweging te maken is het nodig

- a. dat leertrajecten worden ontworpen en gerealiseerd in onderlinge samenhang;
- b. dat basiskennis wordt verworven over natuur; basiskennis wordt verworven over de menselijke praktijken en de onderlinge samenhang op verschillende schaalniveaus.

Bijlage 4: SWOT-analyse NME

STERK	ZWAK
<ul style="list-style-type: none"> - NME in de kerndoelen - Grote diverse professionele sector - Aansturing van NME door rijksoverheid - heeft geleid tot een breed aanbod van vaak goede kwaliteit - Veel doelgroepen met thema's aan de slag - Groot maatschappelijk draagvlak - Veel actieve vrijwilligers 	<ul style="list-style-type: none"> - Sector grotendeels subsidieafhankelijk. Marktwerking blijft uit. Natuur, milieu en onderwijs zijn en blijven collectieve waarden - Aansturing NME door de Rijksoverheid via NME-organisaties heeft onvoldoende geleid tot een stimulering van de vraag - Afbakening en reikwijdte NME niet altijd duidelijk (uitdijend domein) - Relatief zwakke infrastructuur van het aanbod en weinig samenwerking tussen de organisaties (centrale coördinatie ontbreekt) Belangen spelers lopen uiteen - De positie van NME in de bestuurlijke en beleidsmatige context van de verschillende overheden is relatief zwak. De samenhang met het overig instrumentarium en natuur-en milieubeleid is zwak uitgewerkt - Eenduidige monitoring van effecten van NME is beperkt voorhanden

KANSEN	BEDREIGINGEN
<ul style="list-style-type: none"> - Grote vrijheid scholen (toename relatie tussen maatschappij en school, nieuwe thema's zoals burgerschap , ontwikkeling brede scholen en uitbreiding naschoolse activiteiten) - Visie op educatie als instrument ter bevordering van participatie en interactieve beleidsvorming - Groeiende maatschappelijke zorg bij natuur- en milieu onderwerpen, zij het over het algemeen met voortzetting (hedonistische) levensstijl (praktisch idealisme) - Behoeftarticulatie door burgers - Internationale afspraken die kunnen bijdragen aan verankering NME binnen de overheid - Lifestyle - NME in beleidsplannen andere regio's - Buitenschoolse opties: bv. adoptie, scouting, media - Terreinbeherende organisaties - Waterprojecten (KWR) 	<ul style="list-style-type: none"> - Grotere vrijheid scholen (NME slechts beperkt in kerndoelen en exameneisen) - Afname structurele financiële en verandering overheidssteun aan de NME-sector - Doelgroepen geven slechts beperkte uiting aan een 'vraag naar NME' - Eenduidige monitoring van effecten van NME is beperkt voorhanden

Bijlage 5:

Samenvatting van de Burgeronderzoeken (VROM) en veldraadplegingen (VEN)

Samenvatting Burger- onderzoeken

Passend bij de nieuwe aanpak voor NME ligt het voor de hand om de mensen die het aangaat, de burgers zelf, uitdrukkelijk te betrekken in de beleidsvoorbereidende fase. Tijdens de voorbereiding van de nota zijn burgers op een aantal manieren betrokken bij de beleidsvorming.

- Begin 2006 is het belang dat burgers hechten aan natuur- en milieueducatie gepeild.
- Eind 2006 heeft de projectgroep burgers uitgenodigd mee te denken en te adviseren over de nieuwe nota natuur- en milieueducatie.

Hiervoor is samengewerkt met het VROM-programma *Beleid met Burgers*

1. Peiling belang Natuur- en Milieueducatie

Via twee wegen is nagegaan welk belang burgers hechten aan NME en hoe groot het draagvlak is voor NME:

1. Peiling via twee burgerpanels, waarvan één met jongeren tussen de 12 en 18 jaar, en een tweede met ouders van jongeren op de basisschool en/of het voortgezet onderwijs.
2. Een representatieve toetsing van de mening van burgers over NME via een enquête onder 1000 volwassenen).

Hieruit zijn conclusies getrokken over het belang dat burgers hechten aan NME zowel voor zichzelf als voor hun kinderen; de positie van NME in het curriculum; de waardering voor verschillende vormen en activiteiten; en de verschillende rollen en verantwoordelijkheden die burgers zien weggelegd voor de betrokken spelers.

Leren over natuur en milieu

- Burgers vinden het belangrijk tot erg belangrijk om te leren over en bezig te zijn in en met natuur en milieu. Respectievelijk 9 en 8 op de 10 Nederlanders is deze mening toegedaan. Voor hun kinderen vinden ze dit zo mogelijk nog belangrijker.
- In het curriculum van het basisonderwijs positioneert men natuur en milieu evenwel als een relatief minder belangrijk vak. In het voortgezet onderwijs is het onderwerp een middenmoter (7,3). Daar staat tegenover dat vooral het basisonderwijs, en ook het voortgezet onderwijs, als de belangrijkste kennisbronnen van natuur en milieu worden gezien voor kinderen en de plekken waar ze hierover het meeste leren. Iets meer dan de helft van de respondenten zou er geld voor over hebben als er op scholen meer aan NME zou gebeuren.
- De meest genoemde motieven voor natuur- en milieueducatie zijn: het zich bewust worden van hoe je verstandig om kunt gaan met natuur en milieu, mensen zorg en respect bijbrengen voor hun om-

- geving, mensen verantwoordelijkheid meegeven voor de wereld van onze kinderen en hun kinderen en leren genieten van de natuur.
- Zowel voor ouders als scholen ziet men een verantwoordelijkheid voor het leren over natuur en milieu. De taak van de ouders ligt vooral in de opvoeding en het aanzetten tot bewustwording en leren de natuur en de wereld te respecteren. De school heeft een duidelijke kennistaak.
  - Om het ouders mogelijk te maken deze verantwoordelijkheid op zich te nemen, zullen wel voldoende voorzieningen beschikbaar moeten zijn. Driekwart van de respondenten zijn tevreden voor wat betreft de beschikbare locaties en voorzieningen waar ze naar toe kunnen gaan om hun kinderen te leren over natuur en milieu. Het minst tevreden hierover zijn de mensen uit de drie grote agglomeraties.
  - Volwassenen geven aan dat ze het meeste leren over natuur en milieu via de media.

NME-activiteiten

- Burgers ondernemen vooral 'passieve' bezigheden rondom natuur en milieu, zoals het bekijken van televisieprogramma's, het bezoeken van een website en het lezen van een boek, tijdschrift of artikel. Daarnaast ondernemen burgers ook veel belevingsgerichte activiteiten als bezoek aan een dierentuin, kinderboerderij en bezoekerscentrum. Dit zijn activiteiten die op aangename wijze leren, vermaak en beleven combineren. Het minst doen mensen activiteiten waarin actief aan de slag wordt gegaan met natuur en/of milieu dan wel waarvoor vooraf een afspraak moet worden gemaakt, zoals deelname aan een actie van een natuur- en milieuclub, een cursus of een wandeling met boswachter of gids.
- Een kwart van de respondenten met schoolgaande kinderen gaf aan dat hun kinderen de voorafgaande maanden op school geen project of activiteit rondom natuur en/of milieu hadden gedaan. De NME-activiteiten waar deze kinderen wel aan deelnamen, zijn vooral extern georganiseerde en aangeboden activiteiten zoals lespakketten en leskisten, bezoek aan een museum of tentoonstelling. Daarnaast zijn ook genoemd milieuzorg en dingen met natuur en milieu die op schoolkampen zijn georganiseerd. Relatief weinig zijn genoemd het bezoeken van een waterzuivering of afvalverwerking, de schooltuin of een zwerfafvalproject.
- Voor wat betreft de buitenschoolse NME-activiteiten scoren de media, televisie of film, het hoogst. Ook de dierentuin en de kinderboerderij zijn zeer populair. De jongeren uit het panel geven net als de volwassenen aan slechts in zeer beperkte mate mee te doen aan een activiteit van een natuur- of milieuclub of een wandeling met een boswachter.
- In de panels werd door zowel de jongeren als hun ouders, 'survival' veel genoemd als een belangrijke en ook leuke activiteit. Het is een activiteit die verschillende effecten in zich verenigt: leren over de

natuur, de natuur leren respecteren, zelfredzaamheid en sociale groepsvorming.

Verantwoordelijkheid voor NME

- De respondenten hebben in de vragenlijst aangegeven welke actoren ze voor verschillende effecten van NME het meest verantwoordelijk achten. Ze vinden zichzelf er het meest verantwoordelijk voor dat mensen zorg en respect voor hun omgeving hebben en dat mensen verantwoordelijkheid voelen voor de wereld van hun kinderen en kleinkinderen. In het volwassenenpanel is overigens opgemerkt dat naarmate meer ouders werken er een verschuiving van de verantwoordelijkheid plaatsvindt van ouders naar de school/ buitenschoolse voorzieningen.
- De overheid krijgt de meeste verantwoordelijkheid toebedeeld als het gaat om de mogelijkheid voor mensen te kunnen genieten van de natuur, evenals een gecombineerde verantwoordelijkheid op een aantal andere punten. Natuur- en milieuorganisaties worden gezien als de verantwoordelijken voor de mogelijkheden om actief bezig te kunnen zijn in de natuur. De scholen tot slot worden verantwoordelijk geacht voor het kennistraject en om andere ideeën mee te geven dan kinderen vanuit de opvoeding meekrijgen.

2. Burgeradviezen over de nota NME

In december 2006 zijn vier advieskringen georganiseerd in Harderwijk, Den Haag, Assen en Weert. Tijdens deze advieskringen is in totaal aan 64 burgers advies gevraagd over de basisconcepten en hoofdlijnen van de nota NME (zoals het actief burgerschap voor natuur en milieu) en over mogelijke acties.

Door burgers bij de beleidsontwikkeling rondom NME te betrekken kon het beleid enerzijds worden getoetst aan de (verscheidenheid van) meningen van de burgers en anderzijds worden geïnspireerd en mogelijk verbeterd door hun ideeën. De belangrijkste conclusies uit de adviezen waren:

Burgers en verantwoordelijkheid

Naar aanleiding van de eerdere peiling onder burgers is onder andere nader ingegaan op de verantwoordelijkheidsverdeling. Daaruit kwam het volgende beeld naar voren:

- Het is de Rijksoverheid die NME mogelijk moet maken door als een regisseur, de lijnen en kaders uit te zetten waarin het beleid uitgevoerd moet worden. Ook is het rijk verantwoordelijk voor de financiering en kwaliteitsbewaking. Objectieve voorlichting over natuur en milieu is eveneens primair het domein van de Rijksoverheid;
- Leren kan ook langs de lijn van voorbeeldgedrag. Dat werd als een verantwoordelijkheid van alle overheden samen gezien;
- De provincies en gemeenten moeten in de ogen van de deelnemende burgers faciliteren, initiatieven mogelijk maken, basisvoorzieningen leveren. De gemeente moet particulier initiatief aanmoedigen en

steunen, en de financiële middelen bewaken voor NME-projecten en beoordelen welke initiatieven financieel gesteund worden.

Elke gemeente mag zelf, flexibel al naar gelang lokale omstandigheden, geografische ligging en actuele natuur- en milieuproblematiek, binnen kwaliteitseisen kijken wat lokaal nodig en mogelijk is en bepalen hoe het NME-budget wordt verdeeld. Het wordt zeer wenselijk gevonden dat elke gemeente – met name in de stedelijke gebieden - een basisbudget (naar rato) voor NME beschikbaar heeft;

- Natuur- en milieuclubs hebben in de ogen van de deelnemende burgers de uitvoering van NME-activiteiten tot taak. De nadruk ligt daarbij op lokale activiteiten. De lokale NME-clubs moeten voldoende financieel gesteund worden door de gemeente. De grote landelijke clubs kunnen voor zichzelf zorgen;
- De burgers in de advieskringen hebben een heldere kijk op hun eigen verantwoordelijkheid: iedereen is in hun ogen individueel verantwoordelijk. Deze persoonlijke verantwoordelijkheid is vooral gericht op de eigen directe omgeving: de zorg voor de buurt of wijk alsook de opvoeding van (hun) kinderen. Een kleine meerderheid van de burgers is van mening ook actief invloed uit te kunnen oefenen op het NME-aanbod in de gemeente en op school. Tweederde van de deelnemers zegt zich verantwoordelijk te voelen voor het (voort)bestaan van NME-activiteiten en –voorzieningen (in de eigen leefomgeving).

Bewustwording en media

De deelnemers waren zich bewust van een zekere zorg voor de (leef)omgeving en voor het behoud van natuur en milieu in het bijzonder. Door de recente berichtgeving in de media wordt die zorg groter. De burgers dichtten de media een grote rol toe in het versterken van het bewustzijn van mensen, met name waar het om het milieu gaat. Concrete kennis over natuur en milieu werd door de advieskringen daarentegen als van ondergeschikt belang beschouwd. Het bewustzijn en verantwoordelijkheidsgevoel van mensen richten zich vaak primair op de eigen, directe omgeving.

Media

Rode draad in de adviezen van de burgers waren de media. Vooral televisie is in de ogen van de overgrote meerderheid van de deelnemers hét medium om mensen te bereiken, te informeren, op te voeden en te activeren. Dit kan door middel van soaps en spelshows, spotjes en documentaires. Afgezien van de televisie als medium voor het vergroten van kennis en bewustzijn, werden computerspellen (games) genoemd als geschikt medium om vooral kinderen en jongeren te bereiken.

Voorlichting

Wil de overheid de bekendheid van NME en de kennis over natuur en milieu vergroten, dan zal in de ogen van de advieskringen de voorlichting sterk moeten verbeteren. Het nieuwe NME-beleid moet in de ogen van deze burgers dus ook een veel sterkere voorlichtingscomponent

hebben. Die voorlichting moet zeer beeldend en visueel zijn en de negatieve zowel als positieve gevolgen van gedrag laten zien voor natuur en milieu. Onbekend maakt onbemind, zeer onterecht waar het om natuur en milieu gaat, aldus de burgers.

Burger als speler: zelforganisatie

De burgers voelen zich verantwoordelijk voor hun directe omgeving en zijn ook bereid zich voor hun omgeving in te zetten. Op het gebied van natuur en milieu zien ze vooral in georganiseerd verband, zoals in buurt of wijk, een rol voor zichzelf weggelegd. Hiermee wordt de burger een actieve speler in het NME-beleid en hiervoor verwachten de advieskringen ook actieve ondersteuning vanuit de gemeente en/of de rijks-overheid. Door middel van financiële steun en het verzorgen van de randvoorwaarden kan de overheid initiatieven en activiteiten van (groepen) burgers ondersteunen.

Imago zegt alles

NME heeft nu geen gezicht, is onbekend en een onduidelijk begrip. De burgers adviseren om een strategie te ontwikkelen waarmee het imago van NME verbeterd wordt, de bekendheid vergroot, waardoor de betrokkenheid van burgers met natuur en milieu zal groeien.

Veldraadplegingen (VEN)

In de periode 2005/2006 heeft het ministerie van LNV opdracht gegeven aan de Vereniging Educatie Nederland (VEN) om een aantal consultaties te organiseren in het NME-werkveld om ook vanuit de praktijk van de organisaties informatie te krijgen over de gewenste beleidsontwikkelingen. Er zijn 4 regionale bijeenkomsten en 1 landelijke geweest. De bevindingen zijn neergelegd in het advies 'VENster op NME'. Aanbevelingen:

1. Neem de plaats van de mens in en diens invloed op de 'grote' ecosystemen als het centrale thema, en dus als de inhoudelijke basis, voor nme. De inhoudelijke basis van nme wordt verbreed met aandacht voor de ecologische effecten van menselijk handelen 'daar en later': wat zijn de gevolgen van dat handelen op de langere duur en op andere plaatsen?
2. Maak van internationalisering het 'ultieme' perspectief voor nme en leg een verbinding met de (geografische) reikwijdte van het handelingsniveau van de doelgroepen van nme. De grootste kunst is om het mondiale aspect te verbinden met de lokale werkelijkheid waarin de meeste doelgroepen - en ook nme-werkers zelf - verkeren. Dat is voor velen ook de (geografische) reikwijdte waarop zij invloed kunnen uitoefenen.
- 3.1 Stel expliciet vast dat nme een specifieke bijdrage kan leveren aan leerprocessen voor een duurzame samenleving en dat het dus een belangrijke invalshoek is voor het leren over vraagstukken die daarmee samenhangen.

- 3.2 Laat ook zien dat dit inzicht leidt tot nieuwe doelgroepen (naast de gangbare) voor nme: individuen in hun sociale verbanden en hun institutionele rollen. Vanuit het voorgaande kan nme deel uitmaken van leerprocessen ten behoeve van een duurzame samenleving. Nme levert daaraan een specifieke inhoudelijke bijdrage door de invulling van de 'p' van 'planet'.
4. Handhaaf de term 'natuur- en milieueducatie' en benadruk het belang van de culturele en historische band van mensen met hun leefomgeving.
5. Neem als doel van nme: 'Mensen in hun individuele, sociale en institutionele rollen inspireren tot het verwerven van eigen verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van natuur, landschap en milieu: hier en elders, nu en in de toekomst'. Het gaat inmiddels minder om het formuleren van 'bewustwordingsdoelen', 'gedragsdoelen' of 'kennisdoelen' en meer om het inspireren van mensen tot een nieuw soort verantwoordelijkheidsbesef.
6. Schep voorwaarden voor gerichte, intensieve samenwerking tussen nme-instellingen (en onderwijsinstellingen die zich met nme bezighouden) op lokaal, regionaal-provinciaal en landelijk niveau. De strategieën van nme-instellingen op lokaal, regionaal-provinciaal en landelijk niveau lijken niet altijd even duidelijk op elkaar afgestemd. Door gezamenlijk te werken kan het educatieve antwoord op maatschappelijke vragen veel effectiever worden gegeven.
7. Stimuleer de samenwerking tussen beroepskrachten onderling en tussen beroepskrachten en vrijwilligers in de nme; deze kan leiden tot een grotere mate van maatschappelijke herkenbaarheid.
8. Benadruk dat maatschappelijke sectoren en andere educaties onmisbare partners zijn voor nme in het werken aan een duurzame samenleving. Aanknopingspunten zijn te vinden op de terreinen landbouw, visserij, bos- en natuurbeheer, industrie, bankwezen, handel, verkeer en infrabouw. Wat betreft de samenwerking met educatieve instellingen in de 'omgeving' van nme kan gedacht worden aan ontwikkelingseducatie, cultuureducatie, vredeseducatie, gezondheidseducatie en kunsteducatie.
9. Doe een uitspraak over de behoefte, bij het rijk, aan een centraal aanspreekpunt voor het nme-werkveld en besteed aandacht aan de wijzen waarop die organisatie 'besteltaken' kan uitvoeren. Nme heeft behoefte aan een brancheorganisatie, die kan fungeren als centraal aanspreekpunt voor de (rijks)overheid wanneer het onderwerpen betreft die het hele werkveld aangaan.

- 10.1 Geef een uitwerking van de inhoudelijke basis en het doel van nme in subdoelen, met het oog op inbreng in de gangbare onderwijsmethoden en als uitwerking van de kerndoelen.
- 10.2 Leg daarbij een verband met de onderwijskundige ontwikkelingen zoals het nieuwe competentiegerichte onderwijs.
- 10.3 Onderzoek de mogelijkheden van een regeling voor de structurele stimulering van nme in het onderwijs.
- 10.4 Tracht gemeenten te bewegen het lokale, gesubsidieerde aanbod van nme aan het onderwijs sterker te beoordelen vanuit een eigen gemeentelijke visie op nme. De nme-instellingen ervaren een inhoudelijk probleem met de kerndoelen in primair en voorgezet onderwijs. De vaagheid van deze doelen leidt ertoe dat opname van nme in kerndoelen en in onderwijsmethoden nog alle kanten kan opgaan. Concretisering is daarom dringend gewenst.
- 11.1 Doe een uitspraak over de wenselijkheid - vanuit de overheid gezien - bestaand nme-onderzoek te archiveren en te ontsluiten.
- 11.2 Maak het circuit van nme-onderzoeksplanning transparanter en breder dan nu het geval is. Onderzoek speelt nog steeds een relatief kleine rol in de strategie en praktijk van nme. Niet alleen is het beschikbare materiaal onvolledig en ongeordend, ook is de vertaling ervan in bruikbare adviezen aan gebruikers weinig tot ontwikkeling gekomen. Nieuw onderzoek op het gebied van nme vindt plaats in opdracht van een kleine groep opdrachtgevers. Het werkveld wordt zelden betrokken bij het proces van agendering, laat staan opdrachtverlening, maar wordt wel geacht het materiaal te gebruiken. De verhouding tussen praktijk en theorie is daardoor uit balans geraakt.
12. Neem het initiatief om, samen met landelijke instellingen, de dialoog over toepassing van beleidsthema's in nme te openen. Intensief contact van nme-instellingen met het ambtelijke circuit, met bestuurders en met politieke partijen - op elk niveau - is van wezenlijk belang voor een evenwichtige samenhang tussen beleids- en educatieve doelen.
- 13.1.1 Beschrijf in de nota een verantwoordelijkheids- en taakverdeling op het gebied van nme tussen rijk, provincies en gemeenten en sluit daarover een convenant voor de duur van de werking van de nota.

- 13.1.2 Faciliteer de IVN consulentenschappen ten behoeve van extra ondersteuning aan nme-instellingen bij de pogingen van de laatste tot het verwerven van eventuele financiering vanuit het rijk, daar waar de gemeentelijke of provinciale overheid dat niet doet.
14. Stimuleer gemeenten tot het verbinden van kleine nme-instellingen zodat een bundeling van de sterke kanten van deze instellingen het mogelijk maakt te voldoen aan de geformuleerde kwaliteitseisen.
15. Formuleer op hoofdlijnen een aantal meerjarige programma's voor nme. Meerjarige programma's over complexe vraagstukken die samenhang stimuleren, leiden naar verwachting tot bevredigende resultaten. De intensieve in- en externe samenwerking die bij dergelijke beleidsprogramma's aan de orde is, biedt inhoudelijk en qua overheadkosten goede perspectieven.

uit: VENster op NME, Vereniging Educaties Nederland, 2006.

Bijlage 6: Schets voor een Kenniscentrum NME

(Directie Kennis, ministerie LNV)

Inleiding

Als onderdeel van een verkenning naar de mogelijkheden om de kennisinfrastructuur voor NME te versterken, wordt regelmatig het oprichten van een kennis- en informatiecentrum genoemd. Daarbij wordt bedoeld op een centrum dat de spilfunctie vervult in het verzamelen en verspreiden van kennis en ervaringen over natuur- en milieueducatie in Nederland. Dit ten behoeve van de organisaties en mensen die met natuur en milieueducatie –beroepshalve en/of niet-beroepshalve – bezig zijn, alsook hen (organisaties, instellingen, personen, e.a.) die NME als (beleids)instrument willen inzetten. De noodzaak voor het inrichten van een Kennis- en Ervaringscentrum NME komt rechtstreeks voort uit de door de bij NME betrokken partijen geuite wens tot coördinatie en structuur. Zowel de door de Vereniging Educaties Nederland (VEN) geraadpleegde betrokkenen uit het werkveld als de betrokken (lokale) overheden zien dit als één van de belangrijkste door de overheid te nemen actie in het kader van de nieuwe nota NME. Ook andere educaties (bijvoorbeeld kunst- en cultuureducaties, erfgoededucatie, ontwikkelingseducatie) beschikken over een dergelijk centraal aanspreekpunt. Uit adviezen van de VEN en de reacties uit de klankbordgroep, die betrokken was bij deze nota NME, zijn een aantal noties gedestilleerd die een kader kunnen vormen voor een dergelijk op te zetten centrum. Deze noties moet worden gelezen als een advies en luiden samengevat:

Rol en positie KEC-NME

- Het Kennis- en Ervaringscentrum Natuur- en Milieueducatie (KEC-NME) moet dé facilitaire dienstverlener zijn voor de natuur- en milieu educatiebranche door een breed pakket producten en diensten aan te bieden waarmee zowel de organisaties als degenen die daarin werkzaam zijn, worden ondersteund bij de verdere professionalisering en kwaliteitsverbetering;
- Het KEC-NME kan worden gepositioneerd in relatie met het programmabureau dat wordt opgezet ter ondersteuning van een NME-stuurgroep;
- Het moet niet alleen gaan over de transfer van wetenschappelijke kennis en inzichten naar de praktijk, maar ook andersom, en ook de horizontale uitwisseling van praktijkervaringen is van belang voor de ontwikkeling van NME en het verspreiden van ‘good practices’.

Mogelijke taken en functies

- Het Kennis- en Ervaringscentrum vóór en ván NME, ...
- ... is een **loket** voor informatie, documentatie en advies. Een netwerk van organisaties en personen die kennis willen uitwisselen ten behoeve van de ontwikkeling van natuur- en milieueducatie in Nederland;
  - ... is de **helpdesk** voor ieder voor alle vragen, die betrekking hebben

- op natuur- en milieueducatie, en de verschillende aspecten daarvan;
- ... beoogt de kennis te verzamelen (bij elkaar brengen) en te delen met hen die de kennis willen gebruiken bij hun werkzaamheden op het gebied van natuur- en milieueducatie (informatie doorgeven);
- ... kan en wil een bijdrage leveren aan **onderzoek** in en voor het brede terrein van de natuur- en milieueducatie;
- ... geeft **voorlichting en advies** aan overheden en maatschappelijke organisaties gericht op beleidsontwikkeling en het verkrijgen van draagvlak voor beslissingen.

Het KEC-NME is daarmee ondermeer kennismakelaar, vraagbaak, doorverwijzer en ondersteuner.

Heel veel organisaties, instellingen, groepen en overheden hebben kennis en ervaring met beleid en/of uitvoering van (aspecten van) natuur- en milieu educatie. Het KEC-NME vormt en geeft nadere inhoud aan een netwerk van personen, instellingen en stichtingen die bezig zijn met natuur en milieueducatie, die hun kennis beschikbaar willen stellen en doorgeven aan anderen. Daartoe werkt het centrum o.a. met een virtueel netwerk, welk is te beschouwen als een digitaal 'portal' waar, naast alle werkzaamheden van het centrum zichtbaar, oproepbaar en raadpleegbaar zijn, ook alle organisaties e.o. die met dit centrum samenwerken zichtbaar en oproepbaar zijn. Deze organisaties geven via het KEC-NME netwerk toegang tot hun digitale informatie, een website en/of nieuwsbrief. Zo mogelijk geven zij specifieke informatie over hun rol en ervaringen met betrekking tot natuur- en milieueducatie. Naast dit virtuele netwerk initieert en organiseert het centrum ook een levend netwerk van personen (instellingen e.d.) in het kader van onderzoek, uitwisseling van kennis en ervaringen, scholing, etc.

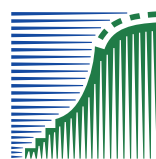

Correspondentie adres:
Ministerie van LNV
Directie Natuur
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

**O N D E R
N O S S I M
L T U U R
N E I M
S C H A P**

**landbouw, natuur en
voedselkwaliteit**

